

Rusya Federasyonu'nun Ulusal Güvenliğinde Kaliningrad Meselesi*

The Kaliningrad Question in the National Security of the Russian Federation

Elterişhan Elçibey¹

öz

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından eksklav statüsü kazanan Kaliningrad bölgesi, Sovyet sonrası dönemde Rus iç ve dış politika söyleminde önemli bir tartışma konusu olarak ortaya çıkmış ve jeopolitik açıdan stratejik bir önem kazanmıştır. Önceleri Sovyetler Birliği'nin "askeri kalesi" olarak Batı'ya tehdit oluşturan bölge, Sovyet sonrası dönemde askeri unsurları azaltılmış olan, öncelikli olarak savunma işlevi gören ve Rusya anakarası ile doğrudan bağlantısı bulunmayan bir Rus toprağına dönüşmüştür. Bölgenin stratejik önemi, Avrupa Birliği ve NATO'nun birbirini takip eden doğuya doğru genişlemeleriyle daha da artmıştır. Rusya 1990'lardan bu yana Kaliningrad'ın kuşatılmasına şiddetle karşı çıkmış ve bölge Vladimir Putin'in liderliğinde tekrardan askeri açıdan önem kazanmıştır. Batı ile ilişkiler kötüleştiğçe, Rusya bölgedeki askeri unsurlarını güçlendirerek bölgeyi Batı'ya karşı askeri bir hazırlık sahası olarak kullanmıştır. Sonuç olarak Kaliningrad, Kremlin için bir güvenlik politikası aracı haline gelmiş ve özellikle Baltık devletleri ile Polonya'ya yönelik süregelen tehdidin bir parçası olmuştur. Bölgede konuşlanan Rus silahlı kuvvetleri, Rusya'nın bakış açısından genişleyen NATO'ya karşı bir denge unsuru olarak hizmet etmektedir. Dolayısıyla bu makale Rusya'nın Kaliningrad üzerinden Batı ile ilişkilerini askeri güvenlik perspektifinden analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kaliningrad, Rusya Federasyonu, Baltık Bölgesi, NATO, Askeri Güvenlik

ABSTRACT

In 1991, after the dissolution of the Soviet Union, the Kaliningrad region, which gained the status of an exclave, emerged as an important topic of discussion in Russian domestic and foreign policy discourse in the post-Soviet period and gained a strategic geopolitical importance. The region, which previously posed a threat to the West as the "military stronghold" of the Soviet Union, has been transformed into a Russian territory with reduced military elements in the post-Soviet period, primarily serving a defence function and having no direct connection with mainland Russia. The strategic importance of the region has been further enhanced by the successive eastward expansion of the European Union and NATO. Since the 1990s, Russia has strongly opposed the encirclement

* Makalenin değerlendirilmesinde geri bildirim sağlayan Dr. Öğretim Görevlisi Başaran Ayar'a teşekkürlerimi sunarım.

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Elterişhan Elçibey (Yüksek Lisans Öğrencisi),
Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ankara, Türkiye
E-posta: elterishanelcibey@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1075-2068

Başvuru/Submitted: 06.06.2024
Kabul/Accepted: 29.08.2024

Atıf/Citation: Elçibey, E. The Kaliningrad Question in the National Security of the Russian Federation. *Avrasya İncelemeleri Dergisi - Journal of Eurasian Inquiries* 13, 2 (2024): 195-220.
<https://doi.org/10.26650/jes.2024.1496946>

of Kaliningrad and the region has regained military importance under Vladimir Putin's leadership. As relations with the West deteriorated, Russia strengthened its military assets in the region and used it as a military staging ground against the West. As a result, Kaliningrad has become a security policy tool for the Kremlin and part of the ongoing threat to the Baltic states and Poland in particular. From Russia's perspective, Russian armed forces stationed in the region serve as a counterweight to an expanding NATO. Therefore, this article aims to analyse Russia's relations with the West through Kaliningrad from a military security perspective.

Keywords: Kaliningrad, Russian Federation, Baltic Region, NATO, Military Security

EXTENDED ABSTRACT

Kaliningrad, located on the Baltic Sea coast, is a Russian exclave in the westernmost part of the Russian Federation with no direct connection to the mainland and an example of a border region of great importance. Although Kaliningrad is geographically separated from the Russian mainland, it remains an integral part of Russia's sovereign territory. Kaliningrad's strategic geographical location and the point at which it has evolved in the historical process also distinguish the region. Originally known as "Königsberg", the region developed as the capital of East Prussia and remained under German control for 700 years until it was captured by Soviet forces in 1945. Following the end of the Second World War, the Soviet Union took control of East Prussia, an action recognised by the Allies at the Potsdam Conference in 1945. The transformation of East Prussia into Kaliningrad was a rapid, comprehensive and sustained effort. The first stage of this process involved the erasure of German cultural and historical elements from the region. In this context, the region underwent a rapid process of Sovietisation, which saw the removal of almost all remnants of German settlements and their replacement with Soviet-style buildings. As a result, Kaliningrad was reconstructed to symbolise the progressive social values of the Soviet Union and to present the Soviet perspective in historical narratives. Kaliningrad played an important role in the strategic military planning and infrastructure of the Soviet Union. In this context, Kaliningrad underwent a serious transformation in the post-World War II period and became a strategically located "military base" on the Baltic Sea. Over time, with a military force of more than 100,000 active military personnel stationed in the region, a vast military-industrial complex and a civilian infrastructure customised to meet military demands, Kaliningrad has emerged as one of the most heavily militarised regions of the Soviet Union. At this point, this military force not only acted as a protective shield, deterring a possible invasion and protecting the region, but also had the capacity to be used as a potential staging area for offensive operations against Western Europe. Kaliningrad's borders were completely closed to Poland and the West, and access to the region was restricted even for Soviet citizens. Thus, foreigners were prohibited from entering this highly militarised and closed zone. Kaliningrad therefore emerged as a symbolic example of a garrison city, recognised for its strong military infrastructure. The 1991 dissolution of the Soviet Union led to a profound change in the geographical position of Kaliningrad and in Russia's internal and external relations. With this development, Kaliningrad, which was previously part of

the Russian Soviet Federative Socialist Republic, came under the sovereign authority of the Russian Federation. However, as a result of the independence of the three Baltic states, the region bordering Lithuania and Poland became geographically separated from the rest of mainland Russia. As a result, Kaliningrad underwent a significant transformation, emerging as an exclave, thus raising concerns about the problems associated with its geopolitical position. The emergence of a new geopolitical situation has led to many difficulties in providing the region with basic needs, energy and raw material supplies, transport and military transit. The strategic value of the Kaliningrad exclave has also increased significantly as it has become the westernmost region of Russia. Ultimately, the value of the region was determined by a combination of symbolic and strategic factors. The strategic factor behind Moscow's actions became apparent as it sought to capitalise on the geopolitical importance of the region. This factor included both the protection of Kaliningrad as a military base against the West and its use as a tool to facilitate Russia's integration into the Western world. Thus, the region has rapidly become an important component of Russia's diplomatic agenda and strategic plans, especially in relation to hard security issues. Prior to the eastward expansion of NATO and the EU in the 2000s, Kaliningrad was a contested region, defined not only by its strategic challenge to NATO, but also by the lack of a mutual agreement between the EU and Russia on transit arrangements through the region. To address this problem, the EU resorted to an ad hoc co-operation mechanism to manage transit arrangements for Kaliningrad, while NATO underwent a significant shift in priorities, focusing on ensuring security following the deployment of Iskander missiles in the region. As a result, Moscow's perception of a growing threat from the West has led to a greater emphasis on the region. Accordingly, the region has become a political tool in Russia's foreign policy and the Kremlin has used NATO enlargement as a means to legitimise its military presence in the region.

1. Giriş

Baltık Denizi kıyısında yer alan Kaliningrad; Rusya Federasyonu'nun en batısında bulunan ve anakara ile doğrudan bağlantısı bulunmayan bir Rus eksklavı¹ olup büyük öneme sahip bir sınır bölgesi örneği olan bir bölgedir. Kaliningrad bölgesi güney sınırını Polonya ile, doğu ve kuzey sınırlarını ise Litvanya ile paylaşmaktadır. Bölge batıda, Baltık Denizi'nin yanı sıra Vistül Kordonu ve Kuron Dili ile sınırlanmıştır.² Bununla birlikte Kaliningrad ile Rusya anakarası arasındaki mesafe, Litvanya, Belarus ve Letonya ile ayrılmaktadır. Her ne kadar Kaliningrad coğrafi olarak Rusya anakarasından ayrılmış olsa da, Rusya'nın egemenlik alanının ayrılmaz bir parçası olmaya devam etmektedir. Rusya anakarasındaki en yakın sınır, Kaliningrad'dan yaklaşık 365 kilometre uzaktadır.³ Öte yandan Kaliningrad'ın sahip olduğu stratejik coğrafi konum ile birlikte tarihsel süreçte evrildiği nokta bölgeyi ayrıcalıklı kılmaktadır. Bu bağlamda Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasının ardından bir eksklav niteliği kazanan Kaliningrad bölgesi, Sovyet sonrası dönemde hem Rus iç hem de dış politika tartışmalarında önemli bir tartışma konusu haline gelmiş ve kayda değer bir jeopolitik önem kazanmıştır. Bir zamanlar Batılı ülkeler için tehdit oluşturan bir 'askeri kale' olarak görülen bölge, zaman içerisinde askeri varlığın azaldığı, esas olarak savunma rolünü yerine getiren ve Rusya anakarasına doğrudan bağlantısı olmayan bir Rus toprağına dönüşmüştür. Kaliningrad'ın stratejik önemi, Avrupa Birliği ve NATO'nun doğuya doğru devam eden genişlemesi ile daha da artmıştır. Rusya, 1990'lardan bu yana Vladimir Putin'in liderliğinde stratejik askeri önemini yeniden kazanan Kaliningrad'ın kuşatılmasına şiddetle direnmiştir. Batılı ülkelerle gerileyen ilişkilerine karşılık olarak Rusya bölgedeki askeri varlığını güçlendirmiş ve söz konusu bölgeyi Batı'ya yönelik askeri operasyonlar için bir üs olarak kullanmaya başlamıştır. Bu bağlamda askeri açıdan bakıldığında bölge, Rusya'nın NATO'nun Avrupa'da konuşlandırmayı planladığı füze savunma sistemlerine karşı önlemler alabileceği stratejik bir alan haline gelmiştir.⁴ Sonuç olarak Kaliningrad, Kremlin'in güvenlik stratejisinin kilit bir bileşenine dönüşerek Baltık devletleri ve özellikle de Polonya için sürekli bir tehdit oluşturmuştur. Bu çerçevede makale, özellikle Kaliningrad bölgesine odaklanarak Rusya'nın Batılı ülkeler ile ilişkilerinin askeri güvenlik boyutlarını incelemeyi amaçlamaktadır. Makale, jeopolitik faktörlerin askeri güvenlik üzerindeki etkisini somutlaştırmak amacıyla coğrafi konumu ve eksklav statüsü sebebiyle stratejik açıdan büyük bir öneme sahip olan Kaliningrad bölgesinin siyasi, askeri ve ekonomik açıdan tarihsel süreçteki gelişimini temel konusu olarak ele almaktadır. Mevcut literatürde

- 1 Eksklav, idari ve siyasi açıdan bağlı olduğu ülke ile fiziksel olarak bitişik olmayan, bir veya daha fazla yabancı ülke tarafından ayrılan bir bölge olarak tanımlanmaktadır. Eksklavlar hakkında daha detaylı bilgi için: Tarık Demir, "Anklav, Eksklav ve Uç Topraklar - Güvenlik İlişkisi," *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, Uluslararası Güvenlik Kongresi Özel Sayısı (Şubat 2020): 51-77.
- 2 Marek Żyła, "Kaliningrad Oblast in the Military System of the Russian Federation," *Security and Defence Quarterly* 25, no. 3 (Mart 2019): 101
- 3 Alexander Diener ve Joshua Hagen, "Geopolitics of the Kaliningrad Exclave and Enclave: Russian and EU Perspectives," *Eurasian Geography and Economics* 52, no. 4 (Temmuz 2011): 568
- 4 Tarık Demir, "Anklav, Eksklav ve Uç Topraklar-Güvenlik İlişkisi," *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, no. Uluslararası Güvenlik Kongresi Özel Sayısı (Şubat 2020): 63

bölgenin tarihsel süreçteki dönüşümü kronolojik olarak kapsamlı bir çerçevede yeterince ele alınmadığından ötürü bu çalışma, söz konusu literatürdeki eksiklikleri doldurarak Kaliningrad'ın geçmişten günümüze Rusya Federasyonu'nun ulusal güvenliğinde evrildiği noktanın geniş bir değerlendirmesini sunmayı hedeflemektedir. Ayrıca çalışma bunu hedefleyerek bölgenin çeşitli dönemlerdeki askeri güvenlik açısından oynadığı role yönelik bir karşılaştırma yapma imkanı da oluşturmaktadır.

2. Kaliningrad'ın Sovyet Dönemindeki Durumu

Başlangıçta “Königsberg” olarak anılan ve Doğu Prusya'nın başkenti olarak gelişen bölge, 1945 yılında Sovyet güçleri tarafından ele geçirilene kadar 700 yıl boyunca Alman kontrolü altında kalmıştır.⁵ İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından Sovyetler Birliği, Doğu Prusya'nın kontrolünü ele geçirmiş ve bu eylem 1945'te gerçekleştirilen Potsdam Konferansı sırasında müttefikler tarafından kabul edilmiştir. Königsberg bölgesi Sovyet egemenliği altında kalırken, bölgenin daha büyük olan güney kısmı Polonya Halk Cumhuriyeti'ne devredilmiştir. Bu noktada Doğu Prusya'nın bu şekilde bölünmesi, Stalin'in Almanya'yı zayıflatma hedefine uygun düşmüştür.⁶ Ayrıca Königsberg ve Doğu Prusya'nın ilhaki, Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne yönelik saldırgan eylemlerinin ve savaş sırasında Sovyet halkının yaptığı büyük fedakarlıkların bir tür tazminatı olarak görülmüştür. Bu bağlamda bölge, Sovyetler Birliği'nin kolektif kimliği için büyük önem taşımış ve Büyük Vatanseverlik Savaşı'nda elde edilen zaferin güçlü bir sembolü olarak hizmet etmiştir.⁷ Doğu Prusya'nın Kaliningrad'a dönüşümü ise; hızlı, kapsamlı ve sürekli çabalarla gerçekleşmiştir. Bu sürecin ilk aşaması, Alman kültürel ve tarihi unsurlarının bölgeden silinmesini içermiştir. Bu çerçevede, bölge hızlı bir Sovyetleştirme sürecinden geçerek Alman yerleşimlerinin neredeyse tüm kalıntılarının ortadan kaldırılmasına ve yerlerine Sovyet tarzında inşa edilen yapıların ortaya çıkmasına tanıklık etmiştir.⁸ En belirgin değişiklik ise, 1946 yılında Königsberg'in adının, aynı yıl içinde hayatını kaybeden Sovyetler Birliği Yüksek Sovyet Prezidyumu Başkanı Mikhail Kalinin'in anısına “Kaliningrad” olarak değiştirilmesiyle yaşanmıştır.⁹ Kaliningrad'daki Sovyet güçlerinin temel amaçlarından biri de, literatürde “etnik temizlik” olarak adlandırılan ve belirli etnik grupların zorla sınır dışı edilmesini içeren uygulamanın hayata geçirilmesi olmuştur.¹⁰ Böylelikle Sovyet hükümeti, bölgede kalan Almanların sürülmesinden sonra Kaliningrad'ı komünist rejimin sadık destekçileri olan ve Rusça konuşan bireylerle yeniden iskan etmeyi amaçlamıştır. Diğer bir deyişle, bu

5 Ekaterina Kiseleva, “Kaliningrad Transit: Why to Facilitate?” (MSc Thesis, 2005), s. 12

6 Ingmar Oldberg, “Kaliningrad: Russian Exclave, European Enclave” (Stockholm: Swedish Defence Research Agency, Haziran 2001), 12

7 Christopher S. Browning ve Pertti Joenniemi, “The Identity of Kaliningrad: Russian, European or a Third Space?,” in *The Baltic Sea Region in the European Union: Reflections on Identity, Soft-Security and Marginality*, ed. Fabrizio Tassinari (BaltSeaNet, 2003), 69.

8 Oldberg, op. cit., 12

9 Browning ve Joenniemi, op. cit., 70.

10 Diener ve Hagen, *Geopolitics of the Kaliningrad Exclave and Enclave*, 572

stratejik bölge demografik bir değişim için hedeflenmişti.¹¹ Bu doğrultuda Almanlar bölgeden uzaklaştırılırken, Rus Belarus ve Ukrayna halkları bölgeye yerleştirilmiştir.¹² Sonuç olarak Kaliningrad, Sovyetler Birliği'nin ilerici toplumsal değerlerini simgelemek ve tarihsel anlatılara Sovyet bakış açısını sunmak için yeniden inşa edilmiştir.¹³

Kaliningrad, Sovyetler Birliği'nin stratejik askeri planlamasında ve altyapısında önemli bir rol üstlenmiştir. Bilhassa, Stalin'in bölge üzerindeki iddiasının ve bölgeyi elinde tutmasının altında yatan temel faktör de açık bir şekilde askeri ve stratejik çıkarlardan kaynaklanmıştır.¹⁴ Bu bağlamda İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Kaliningrad, ciddi bir dönüşüm geçirecek Baltık Denizi'nde stratejik bir konuma sahip bir "askeri üs" haline gelmiştir.¹⁵ Kaliningrad; zaman içerisinde bölgeye yerleştirilen 100.000'den fazla aktif personelden oluşan bir askeri gücü, geniş bir askeri-endüstriyel kompleksi ve personelin taleplerini karşılayacak şekilde özelleştirilmiş bir sivil altyapısıyla Sovyetler Birliği'nin en ağır şekilde askerleştirilmiş bölgelerinden biri olarak öne çıkmıştır.¹⁶ Soğuk Savaş sırasında Kaliningrad Oblastı'nda 100.000 ila 300.000 arasında Sovyet askeri personeli konuşlandırılmış ve iki temel amaca hizmet etmişlerdir. Bu noktada söz konusu askeri güç bir yandan koruyucu bir kalkan görevi görerek olası bir işgali caydırıp bölgeyi korurken, öte yandan Batı Avrupa'ya karşı saldırı operasyonları için potansiyel bir hazırlık alanı olarak kullanılma kapasitesine de sahip olmuştur.¹⁷ Soğuk Savaş dönemi boyunca bölge aynı zamanda Moskova tarafından Baltık bölgesini gözlemlemek ve Polonya'ya baskı uygulamak için bir araç olarak da kullanılmıştır.¹⁸ Bunun yanında Kaliningrad, tamamen silahlı kuvvetlerin ve askeri sanayinin kontrolü altında olmuş ve barındırdığı sivil altyapısı özellikle askeri gereksinimleri karşılamak üzere tasarlanmıştır. Batı dünyasının bakış açısına göre bölge, yalnızca Sovyetler Birliği'nin bir askeri kalesi olarak algılanmış ve önemli bir siyasi etkiden yoksun bulunmuştur.¹⁹ Diğer önemli bir nokta ise Kaliningrad'ın Baltık Askeri Bölgesi'nin bir parçası olup Sovyet Baltık Filosu ve 11. Muhafız Ordusu'na ev sahipliği yapması olmuştur. Sovyet Baltık Filosu karargahının Leningrad'dan Kaliningrad'a taşınması, Baltiysk'in önemli bir deniz üssü olarak kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Özellikle Baltiysk limanı, Sovyetler Birliği'nin Baltık Filosu için güvenilir bir sığınak görevi

11 Ibid, 573

12 Arthur Collins, "Kaliningrad and Baltic Security" (MSc Thesis, 2001), s. 9

13 Roman Cybriwsky, "Königsberg and Kaliningrad: An Historic European City and a Strategic Exclave of Russia," *Focus on Geography* 56, no. 4 (Aralık 2013): 117

14 Alexander Sergounin, "Kaliningrad: Russian Outpost or Window on Europe?" (Budapest: Central European University Center for Policy Studies, 2004), 2

15 James Horris, "Kaliningrad and Its Effect on EU-Russian Relations," *Towson University Journal of International Affairs* 47, no. 1 (2014): 26

16 Ingmar Oldberg, "The Changing Military Importance of the Kaliningrad Region," *The Journal of Slavic Military Studies* 22, no. 3 (Ağustos 2009): 353

17 Diener ve Hagen, *Geopolitics of the Kaliningrad Exclave and Enclave*, 574

18 Magdalena Dembińska, Frédéric Mérand, ve Anastasiya Shtaltovna, "Conflict and Cooperation between Europe and Russia: The Autonomy of the Local," *East European Politics* 36, no. 4 (Haziran 2020): 485

19 Oldberg, *Kaliningrad: Russian Exclave, European Enclave*, 13

görerek onu kuzey sularının zorlu koşullarından korumuştur.²⁰ Kaliningrad’da konuşlanmış olan 11. Muhafız Ordusu ise, tanklar, füzeler ve uçaklar da dahil olmak üzere yüksek bir saldırı kapasitesine sahip olmuştur. Buna paralel olarak, askeri-endüstriyel kompleks bölge ekonomisinin önemli bir bileşeni olarak faaliyet göstermiştir.²¹

Sovyet döneminde bölgenin öne çıkan bir diğer özelliği ise başta sivillerin erişimi olmak üzere bölgeye serbest erişimin engellenmesidir. Bu bağlamda söz konusu dönemde Kaliningrad’ın sınırları Polonya ve Batı bölgelerine tamamen kapatılmış ve Sovyet vatandaşlarının bile bölgeye erişimi kısıtlanmıştır.²² Böylelikle, yabancıların yüksek düzeyde askerileştirilmiş ve kapalı bir statüye sahip olan bu bölgeye girmeleri yasaklanmıştır. Dolayısıyla Kaliningrad, güçlü askeri altyapısıyla tanınan bir garnizon kentinin sembolik bir örneği olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle, Kaliningrad’a sürekli yeni askeri personelin gelmesi ve bu personelin rotasyonu Sovyet merkeziyle yüksek derecede entegrasyon göstermiştir.²³

Diğer taraftan Kaliningrad, büyük ölçüde askerileşmeye öncelik verilmesi nedeniyle düşük verimlilik ve sınırlı ekonomik çeşitlilikten de muzdarip olmuştur. Bu noktada Mihail Gorbaçov iktidara gelene kadar bu sorunu çözmek için kayda değer bir çaba gösterilmeden kaynaklar sürekli olarak tüketilmiştir. Ardından gelen süreçte Perestroyka ve Glasnost’un ulusal siyasi ve ekonomik alanlarda etkili güçler olarak ortaya çıkması, Kaliningrad’daki yetkilileri bir serbest ekonomik bölge kurulmasını önermeye sevk etmiştir. Söz konusu öneri, bölgenin odağını NATO ile çatışan bir askeri üs olmaktan çıkarıp, ekonomik büyüme ve kalkınmayı teşvik ederek Batı Avrupa’ya açılan müreffeh bir bölge haline getirmeyi amaçlamıştır.²⁴ Tüm bu çabalara rağmen Kaliningrad, Soğuk Savaş’ın sona ermesi ve Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla birlikte tamamen farklı bir senaryoya karşı karşıya kalmıştır.²⁵ Böylelikle, Batı ile ılımlı ilişkilerin gelişmesini tetikleyebilecek bir ekonomik bölge haline getirilmesi planlanan Kaliningrad, Soğuk Savaş sonrası oluşan konjonktürde Rus ulusal güvenliğinin başlıca konularından biri haline gelmiştir.

3. 1990’lı Yıllarda Kaliningrad ve Bölgenin Askeri Güvenliği

1991 yılında Sovyetler Birliği’nin dağılması, Kaliningrad’ın coğrafi konumunda ve Rusya’nın hem iç hem de dış ilişkilerinde derin bir değişikliğe yol açmıştır. Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından halef devlet olan Rusya Federasyonu, Sovyet cumhuriyetleri arasındaki iç sınırların bağımsız olan devletler arasındaki uluslararası sınırlara dönüşmesi nedeniyle önemli engellerle karşılaşmıştır. Bu gelişmeyle birlikte daha önce Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti’nin bir parçası olan Kaliningrad, Rusya Federasyonu’nun egemenlik

20 Demir, Anklav, Eksklav ve Uç Topraklar-Güvenlik İlişkisi, 63

21 Nivedita Das Kundu, “Kaliningrad: Russian Enclave in the European Union,” *Strategic Analysis* 27, no. 4 (Ekim 2003): 629

22 Sergounin, Kaliningrad: Russian Outpost or Window on Europe?, 2

23 Brian Vitunic, “Enclave to Exclave: Kaliningrad between Russia and the European Union,” *Intermarium* 6, no. 1 (2003): 3

24 Diener ve Hagen, Geopolitics of the Kaliningrad Exclave and Enclave, 574

25 Sergounin, Kaliningrad: Russian Outpost or Window on Europe?, 2

yetkisi altına girmiştir. Ancak üç Baltık ülkesinin bağımsızlıklarını kazanmasının bir sonucu olarak, Litvanya ve Polonya ile sınırları olan bölge coğrafi olarak Rusya anakarasının geri kalanından ayrı düşmüştür.²⁶ Sonuç olarak Kaliningrad, bir eksklav olarak ortaya çıkarak önemli bir dönüşüm geçirmiş ve böylece jeopolitik konumuyla ilgili problemlere ilişkin endişeleri artırmıştır. Yeni bir jeopolitik durumun ortaya çıkması, bölgeye temel ihtiyaçların, enerji ve hammadde tedarikinin, ulaşımın ve askeri geçişin sağlanmasında birçok zorluğa yol açmıştır. Bu doğrultuda yeni bir gümrük, sınır geçişi ve konsolosluk altyapısının kurulması zorunlu hale gelmiştir. Dolayısıyla, Rusya'nın anakarasından kopuk olma hissi Kaliningrad'da yaygın olarak etkisini göstermeye başlamıştır.²⁷ Bu süreçte Rusya'nın Kaliningrad'a yönelik yaklaşımı ise tutarsızlık göstermiştir. Bilhassa, zaman içerisinde bölgenin askeri önemini korumaya çalışan muhafazakar güçler ile bölgenin genişlemesini ve erişilebilirliğini savunan liberal güçlerin çatışan hedefleri gündeme gelmiştir.²⁸

Kaliningrad eksklavyı aynı zamanda Rusya'nın en batı bölgesi haline geldiğinden dolayı bölgenin stratejik değeri de önemli ölçüde artmıştır.²⁹ Nihayetinde, bölgenin değeri sembolik ve stratejik faktörlerin bir kombinasyonu ile belirlenmiştir. Sembolik olarak Rus siyasi söylemi, Kaliningrad'ı haklı bir kazanım ve Rusya'ya ait bir İkinci Dünya Savaşı ganimeti olarak vurgulamıştır. Özellikle bu söylemde Kaliningrad'ın Büyük Vatanseverlik Savaşı sırasında Rus halkının zorlu Nazi Almanyası'na karşı başarılı direnişinin anılmasında sembolik bir rol üstlendiği ön plana çıkarılmıştır.³⁰ Moskova'nın eylemlerinin ardındaki stratejik faktör ise, bölgenin jeopolitik öneminden yararlanmaya çalıştıkça belirginleşmiştir. Bu faktör, hem Kaliningrad'ın Batı'ya karşı askeri bir üs olarak korunmasını hem de Rusya'nın Batı dünyasıyla bütünleşmesini kolaylaştıracak bir araç olarak kullanılmasını içermiştir.³¹ Böylelikle bölge, özellikle sert güvenlik meseleleriyle ilgili olarak hızla Rusya'nın diplomatik gündeminin ve stratejik planlarının önemli bir bileşeni haline gelmiştir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasını takip eden süreçte kırılğan bir hükümete sahip olan Rusya Federasyonu ciddi ekonomik zorluklarla boğuşmuştur. Bununla birlikte Sovyet sonrası dönemin başlarında, Rusya'nın bölge üzerindeki egemenliğini ne ölçüde etkili bir şekilde sürdürebileceği belirsiz hale gelmiştir. Bu bağlamda Moskova, jeopolitik konumu ve stratejik önemi nedeniyle Kaliningrad üzerinde doğrudan kontrol sağlamayı tercih etmiştir. Bunun

26 Christopher Preston, "Russia in the EU or the EU in Russia? Approaches to Kaliningrad," in *Through the Paper Curtain: Insiders and Outsiders in the New Europe*, ed. Julie Smith ve Charles Jenkins (Birleşik Krallık: Blackwell Publishing Ltd, 2003), s. 8

27 Sergounin, op. cit., 2

28 Susanne Nies, "Governance and Diplomacy as Attributes of a Great Power: Russia and the Three Enclaves – Kaliningrad, Nagorno-Karabakh and Nakhchivan," in *Russia: Re-Emerging Great Power*, ed. Roger E. Kanet (U.S.: Palgrave Macmillan, 2007), s. 135

29 Żyła, Kaliningrad Oblast in the Military System of the Russian Federation, 102

30 William DiRubbio, "Countering Kaliningrad's Threat to NATO," *The RUSI Journal* 167, no. 6/7 (Şubat 2023): 84

31 Alvydas Jokubaitis ve Raimundas Lopata, "Geopolitical Transformation of the Kaliningrad Oblast of the Russian Federation," *Baltic Region* 4, no. 2 (2010): 31

yanında Rusya'daki merkezîyetçiler tarafından uygulanan baskılara karşılık olarak federal yetkililer, federasyonun desteğine büyük ölçüde bağımlı olan bölge üzerindeki hakimiyetlerini sıkılaştırmaya çalışmışlardır. Bu durum 1991 ve 1998 yılları arasında özellikle bölgeyi hedef alan 15'ten fazla kanunun uygulanmasıyla kendini göstermiştir.³² Kremlin'in 1990'ların başında ortaya çıkan Kaliningrad'ın Rusya'dan olası ayrılığı veya ilhakı konusundaki endişesi ise, sert güvenlik meseleleri ve jeopolitik çatışmalarla ilgili endişelere bırakmıştır. in yerini almaya başlamıştır. Bilhassa, Kaliningrad'a sınırı olan ülkelerdeki siyasi partiler arasında bölgenin sahipliği tartışmalı bir konu olmuştur. Bu çerçevede, ağırlıklı olarak Litvanya, Polonya ve Almanya'dan olmak üzere çeşitli milliyetçi grupların ısrarla Kaliningrad üzerinde hak iddia etmeleri durumu daha da karmaşık hale getirmiştir.³³ Özellikle, bölgenin Almanya ile yeniden birleşmesi ve ardından yeniden Almanlaştırılması eski Doğu Prusya ile bağları olan Alman milliyetçileri tarafından tutkuyla savunulmuştur.³⁴ Bu iddialara rağmen Kaliningrad, herhangi bir yabancı devletin doğrudan hak talebine konu olmamıştır. Bu doğrultuda Almanya, Litvanya ve Polonya hükümetleri Rusya'nın toprak bütünlüğünü kabul etmiş ve bu da Rusya'nın bölge üzerindeki kontrolünün uluslararası alanda tanınmasına yol açmıştır. Bu noktada, Rusya'nın karşı iddiaları irredantist girişimleri etkili bir şekilde bastırmıştır.³⁵ Bu bağlamda, yabancı güçlerin bölge üzerindeki hak iddiaları Rusya'nın egemenliğine yönelik gerçek bir tehdit oluşturmamıştır. Bu iddialar genellikle bölgedeki Rus askeri güçlerinin varlığı için bir bahane olarak gösterilse de Rusya'nın bölge üzerindeki kontrolüne yönelik ciddi bir meydan okumayı temsil etmemiştir.³⁶ Aksine, Rusya'nın Kaliningrad üzerindeki kontrolünü pekiştirmesi komşu ülkeler arasında bölgenin askeri bir üs olarak kalma potansiyeline ilişkin endişelere yol açmıştır.

Kaliningrad askeri açıdan 1990'larda önemli değişikliklere uğramış ve bu da bölge üzerinde çeşitli etkilere yol açmıştır. Özellikle Varşova Paktı'nın dağılmasının ve ardından Sovyetler Birliği'nin çöküşünün Kaliningrad'daki askeri varlık üzerinde kuşkusuz geniş kapsamlı sonuçları olmuştur. Bu noktada, 1990'ların başında Kaliningrad'ın askeri önemindeki ciddi düşüş Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve iki karşıt bloğun dağılmasının ardından yaşanan genel rahatlamaya bağlanmıştır. Ayrıca Rusya, bu dönemde başta ekonomik kriz olmak üzere önemli iç sorunlarla karşılaşmış ve bu da bölgenin askeri öneminin azalmasına yol açan koşullara katkıda bulunmuştur.³⁷ Diğer taraftan, Kaliningrad'daki askeri varlığının azaltılmasının nedeni sadece 1990'lardaki Rus ekonomik krizinin yol açtığı mali kısıtlamalar değil, aynı zamanda Rusya'nın Çeçenistan'daki güney sınırı boyunca asker konuşlandırma gerekliliği olmuştur.³⁸ Özellikle 1990'ların sonunda, Kaliningrad'da konuşlanan mekanize ve deniz piyade birlikleri

32 Sergounin, Kaliningrad: Russian Outpost or Window on Europe?, 5

33 Diener ve Hagen, Geopolitics of the Kaliningrad Exclave and Enclave, 576

34 Oldberg, Kaliningrad: Russian Exclave, European Enclave, 19

35 Diener and Hagen, op. cit., 576

36 Oldberg, op. cit., 22

37 Żyła, Kaliningrad Oblast in the Military System of the Russian Federation, 104

38 Horris, Kaliningrad and Its Effect on EU-Russian Relations, 36

dönüşümlü olarak Kuzey Kafkasya'da bulunan Çeçenistan'daki operasyonlara katılmıştır.³⁹ Bu dönemde Kaliningrad, Rusya'nın Avrupa kıtasında elinde kalan son toprak parçası olmuş ve Baltiysk de Rus Baltık Filosunun tek ileri üssü olarak büyük önem kazanmıştır.⁴⁰ Bu süreçte Rusya, ilk olarak askeri güçlerini Doğu Avrupa ve Baltık ülkelerinden çekmek zorunda kalmıştır.⁴¹ Özellikle Baltık cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını yeniden kazanması, bölgede konuşlu Sovyet birliklerinin Kaliningrad'a taşınmasıyla sonuçlanmıştır. Bu durum, Kaliningrad'ın söz konusu bölgelerden çekilen Sovyet birlikleri için bir toplanma yeri haline gelmesine yol açmıştır.⁴²

1990'ların başında Doğu Avrupa ve Baltık ülkelerinden çok sayıda askeri birlik ve teçhizatın Kaliningrad üzerinden çekilmesi, bu bölgede geçici bir askeri güç artışına neden olsa da sonrasında bölgede daha az sayıda birliğin konuşlandırılması askeri personelin sahip olduğu silah ve teçhizat miktarının azalmasına yol açmıştır.⁴³ Dolayısıyla, Rus askeri güçlerinin çekilmesi, bölgenin askeri önemini büyük ölçüde azaltmıştır. Bu noktada, bölgedeki askeri personel varlığı önemli bir düşüş yaşayarak 250.000'den yaklaşık 20.000 seviyelerine gerilemiştir.⁴⁴ Yaklaşık %85'e varan bu azalmanın başlıca nedeni, Baltık Denizi gibi kapalı su alanlarında savaş etkinlikleri önemli ölçüde azalan büyük gemilerin hizmetten çekilmesi olmuştur. Ayrıca, 1990'dan 1999'a kadar olan dönemde Kaliningrad'daki hava kuvvetlerine ait savaş teçhizatının hacminde de önemli bir düşüş yaşanmıştır.⁴⁵ Böylelikle bölge, 1990'lı yıllarda Sovyet askeri kapasitesinin çöküşünün ve yerel ekonomik faaliyetlerin birincil kaynağını oluşturan askeri-sanayi kompleksinin azalan gücünün sonuçlarıyla karşı karşıya kalmıştır.⁴⁶

Kaliningrad'ın askeri öneminin azalmasının ardından Moskova'daki yetkililer, bölgenin karşılaştığı ekonomik ve coğrafi zorlukları ele almak için özel tedbirler alınması gerektiğini kabul ederek 1991 yılında bölgeyi tüm üçüncü ülkelerden gümrüksüz ithalata izin veren bir serbest ekonomik bölge olarak belirlemiştir. Ancak 1991 ve 1995 yılları arasında gösterilen çabalara rağmen, Rusya'nın o dönemde serbest piyasa operasyonlarına yönelik kararsız tutumunun da etkisiyle sınırlı sayıda olumlu sonuçlar elde edilmiştir.⁴⁷ Bu dönemde Kaliningrad'ın Rusya'nın güvenliği için önemi ülkenin askeri liderliği tarafından vurgulansa da Moskova bölgedeki askeri varlığını azaltmaya yönelik ılımlı önlemler olarak silahsızlanmaya olan bağlılığını göstermiştir.⁴⁸ Özellikle, Gorbaçov'un yumuşama ve silahsızlanma politikasının dönemin Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin tarafından sürdürülmesi, 1993'ten bu yana Kaliningrad

39 Bartosz Cichocki, Katarzyna Pelczynska-Nalecz, ve Andrzej Wilk, "The Kaliningrad Oblast in the Context of EU Enlargement" (Warsaw: Center for Eastern Studies, Temmuz 2001), 58

40 Oldberg, Kaliningrad: Russian Exclave, European Enclave, 14

41 Oldberg, The Changing Military Importance of the Kaliningrad Region, 354

42 Żyła, op. cit., 104

43 Oldberg, Kaliningrad: Russian Exclave, European Enclave, 14

44 Das Kundu, Kaliningrad: Russian Enclave in the European Union, 630

45 Żyła, op. cit., 105-108

46 Michael Rywkin, "The Western Borderlands of the Former Soviet Union," *American Foreign Policy Interests* 17, no. 1 (Şubat 1995): 8

47 Preston, Russia in the EU or the EU in Russia? Approaches to Kaliningrad, 153

48 Collins, Kaliningrad and Baltic Security, s. 13

bölgesindeki birliklerin kademeli olarak azaltılmasında kayda değer bir etkiye sahip olmuştur. Bu durum, uluslararası anlaşmalarda belirtilen seviyelerin sürekli olarak altında kalan bir silah ve cephane stokunun muhafaza edilmesiyle sonuçlanmıştır. Yine bu dönemde Kaliningrad Valisi, Başkan Yeltsin tarafından Kaliningrad ve Litvanya arasında bölgesel ortaklığı teşvik edecek bir yapının kurulması için tavsiyelerde bulunmak üzere görevlendirilmiştir.⁴⁹ Bu süreçte bölgenin olası saldırılara karşı hassasiyeti göz önüne alındığında, askeri güçlerin öncelikli odak noktası savunma önlemleri olmuş ve dolayısıyla bölgenin askeri yapısı tamamen savunmaya yönelik bir dönüşüm geçirmiştir.⁵⁰

1990'lı yıllar boyunca, Rusya'nın diğer bölgelerinde olduğu gibi Kaliningrad'ın da askeri hazırlık durumunda bir düşüş yaşanmıştır. Bunun başlıca nedeni, askeri personel arasında pratik ve yeterlilik eksikliğine yol açan sınırlı sayıda tatbikatların yapılması olmuştur. Ayrıca, bakım ve onarım faaliyetlerinin ihmal edilmesi askeri altyapılardaki bozulmayı daha da kötüleştirmiştir. Bunun sonucunda, birçok askeri sanayi ya küçültülmüş ya da sivil ve ihracat odaklı işletmelere dönüştürülmüştür. Örneğin Kaliningrad'ın ana askeri tersanesi olan ve bölgedeki kapsamlı silah sistemleri üretimi yapan tek işletme olarak bilinen "Yantar'ın" bazı bölümleri bu dönüşümden etkilenmiştir.⁵¹ Ayrıca, çok sayıda askeri garnizon ve arazinin sivil otoritelere devredilmesi de askeri altyapının genel olarak bozulmasına katkıda bulunmuştur. Buna ek olarak, Baltiysk'teki limanın bir kısmı dış ticarete tahsis edilmiş ve bölgenin uluslararası alana ticari yönden katılımını artırmıştır.⁵² Sonuç olarak Kaliningrad, 1990'larda ekonomik krizin yarattığı koşullarda önemli bir dönüşüm yaşamış ve kapalı bir askeri üsten nispeten sivilleştirilmiş bir bölgeye dönüşmüştür. Batı'ya daha fazla açılma yönündeki bu değişim ise, Kaliningrad'ın kendine özgü bir bölgesel kimlik geliştirmesini sağlayarak onu diğer Rus bölgelerinden ayırmıştır.⁵³

1994 yılında ise Kremlin, Kaliningrad'ın askeri ve siyasi öneminin yeniden değerlendirilmesinin önünü açmak için çeşitli önlemler almaya başlamıştır.⁵⁴ Bu dönemde, Kaliningrad'daki serbest ekonomik bölge rejimi sona ermiş ve bunu özel bir savunma bölgesinin oluşturulması takip etmiştir. Rus ordusu tarafından belirlenen bölge Kaliningrad Özel Bölgesi olarak anılmaya başlanmış ve 11. Muhafız Ordusu ile Baltık Filosu'nun karargahlarına ev sahipliği yapmıştır.⁵⁵ Bu özel savunma bölgesi, hem Savunma Bakanlığı'na hem de genel karargah'a karşı sorumlu

49 Česlovas Laurinavičius, "The Euro-Atlantic Integration and the Future of Kaliningrad Oblast" (Vilnius: NATO Euro-Atlantic Partnership Council, 2002), 30

50 Oldberg, Kaliningrad: Russian Exclave, European Enclave, 14

51 Yuri Zverev, "The Kaliningrad Defence Industry: Problems of Conversion," *Defence and Peace Economics* 9, no. 4 (Ağustos 1998): 395

52 Oldberg, The Changing Military Importance of the Kaliningrad Region, 355

53 Ibid, 357

54 Sergey Sukhankin, "Kaliningrad in the Post-Crimea Russia. A Bastion or a Weak Link?" (Paris: French Institute of International Relations (Ifri), 2021), 10

55 Mark Kramer, "Kaliningrad Oblast, Russia, and Baltic Security" (Washington D.C.: PONARS Eurasia, Ekim 1997), 3

olan Baltık Filosu Komutanı'nın doğrudan denetimi altına verilmiştir.⁵⁶ Bunu takiben Baltık Filosu, 1994 yılından itibaren NATO kuvvetleriyle birlikte Baltık Denizi'nde gerçekleştirilen ortak askeri tatbikatlara katılmaya başlamıştır. Ayrıca filo, yabancı donanma gemilerini Baltiysk limanında ağırlamaya başlamıştır.⁵⁷

Kaliningrad'daki askeri unsurların sayısının azalmasına rağmen, komşu Baltık ülkeleri ve Polonya bölgeye ilişkin kaygılarını sürdürmüş ve 1990'lar boyunca bölgenin askeri unsurlardan arındırılmasını ısrarla talep etmiştir. Özellikle, Rus ordusunun Batı'daki üslerinden kademeli olarak çekilmesiyle birlikte Kaliningrad'ın Sovyet döneminden kalma cephe kuvvetlerinin toplanma merkezi olarak ortaya çıkması bu ülkeler arasında derin endişelere yol açmıştır.⁵⁸ Bu noktada Litvanya, Kaliningrad ve Belarus arasında sıkışık kalarak kendisini istikrarsız bir konumda bulmuştur. Bilhassa Belarus, 1994'ten bu yana Rusya ile askeri işbirliğini giderek derinleştirdiği için bu durum Litvanya'nın güvenlik endişelerini artırmıştır. Bunun yanında, hem Baltık ülkeleri hem de Polonya, Kaliningrad'da yönelik tehdit algılarını araçsallaştırarak NATO üyeliğine kabul edilmek için argümanlarını etkili bir şekilde güçlendirmişlerdir. Bu ülkelerin NATO'ya katılma çabası, Kaliningrad çevresindeki güvenlik dinamiklerinde kayda değer dönüşümlere yol açmıştır. Bu doğrultuda NATO'nun sınırlarının genişleme eğiliminde olması, Rusya'da güvenlik endişelerine yol açmış ve bu durum Kaliningrad bölgesi de dahil olmak üzere Rusya'nın Baltık Denizi'ndeki güvenlik pozisyonuna zarar gelmemesi konusunda bilinçli bir çaba sarf edilmesine neden olmuştur.⁵⁹ Dolayısıyla Rus yetkililer, Kaliningrad'daki askeri varlığı azaltmak yerine artırma niyetinde olduklarını açıklamış ve bölgenin askeri açıdan stratejik önemini tekrardan vurgulamaya başlamışlardır. Örneğin Başkan Yeltsin, tekrardan adaylığını koyduğunu 1996'daki seçim kampanyası sırasında Kaliningrad ve Baltiysk'i ziyaret ederek Rusya'nın bölgeye sahip çıktığını net bir şekilde göstermiştir.⁶⁰ Aynı yıl içinde Kaliningrad'ın statüsü özel ekonomik bölge statüsüne yükseltilerek bölgeye gümrüksüz ithalatın kolaylaştırılmasını ve yeniden işlenen malların bölge içinden Rusya'ya yeniden ihraç edilmesini kapsayan bir dizi avantaj sağlanmıştır.⁶¹ Bu dönemde Rusya Federasyonu Başbakanı Viktor Çernomirdin, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) zirvesinde yaptığı açılış konuşmasında Rusya'nın Baltık ülkelerinin çabalarına ilişkin tutumunu yineleyerek NATO'nun doğu bölgesine doğru genişlemesinin büyük bir stratejik hata olarak değerlendirmiştir.⁶² Ayrıca zirvede, bölgede güvenliğin sağlanması ve Rusya'nın Kaliningrad'daki silahlı kuvvetleri ile Baltık silahlı kuvvetleri arasında askeri işbirliğinin teşvik edilmesi karşılığında Baltık ülkelerinin

56 Jokubaitis ve Lopata, *Geopolitical Transformation of the Kaliningrad Oblast of the Russian Federation*, 33

57 Oldberg, *Kaliningrad: Russian Exclave, European Enclave*, 15

58 Collins, *Kaliningrad and Baltic Security*, s. 13

59 Clive Archer ve Tobias Etzold, "The European Union and Kaliningrad: Taking the Low Road," *Geopolitics* 15, no. 2 (Mayıs 2010): 334

60 Oldberg, *op. cit.*, 16

61 Michael Rywkin, "An Odd Entity: The Case of the Kaliningrad Enclave," *American Foreign Policy Interests* 25, no. 3 (Haziran 2003): 213

62 J. L. Black, "Russia and NATO Expansion Eastward: Red-Lining the Baltic States," *International Journal* 54, no. 2 (1999): 256

herhangi bir askeri ittifaka katılmaktan kaçınmaları istenmiştir. Bunun ardından 1997 yılında sonuçlandırılan NATO-Rusya Kurucu Yasası ise işbirliği için net kurallar getirmekte başarısız olmuş ve bu da Rusya ile NATO arasındaki ilişkinin temelini oluşturan güvensizliği daha da körüklemekten başka bir işe yaramamıştır.⁶³ Bu anlaşma sayesinde NATO'nun genişlemesine meşruiyet kazandırılmış ve böylece NATO'nun Baltık bölgesindeki varlığının artmasına olanak sağlanmıştır. Diğer taraftan bu durum Rusya'nın Kaliningrad'ı savunmasını meşru kılmıştır.⁶⁴ Sonuç olarak, Kaliningrad bölgesinin jeostratejik açıdan güvenlik ve savunma rolü, NATO'nun doğuya doğru genişlemesi nedeniyle Kremlin tarafından ön plana çıkartılmıştır.⁶⁵

Bu gelişmeler doğrultusunda 1997 yılında, 11. Muhafız Ordusu dağıtılmış ve bölgenin güvenliği Kaliningrad askeri bölgesini de içine alan Leningrad bölgesi tarafından üstlenilmiştir.⁶⁶ Sonrasında, Baltık Denizi'nin güney kesimindeki Rus ulusal çıkarlarının korunmasına yönelik zorunlu ihtiyaca karşılık olarak 28 Temmuz 1998'de "Kaliningrad Özel Bölgesi" kurulmuştur. Bu karar resmi olarak ilan edilerek bölgenin güvenlik ve refahının sağlanmasının önemi vurgulanmıştır.⁶⁷ Rusya, Polonya'nın 1999 yılının Mart ayında NATO'ya katılmasını bir tehdit olarak algılamış ve Polonya topraklarında NATO güçlerinin varlığını onaylamadığını ifade etmiştir. Baltık ülkelerinin NATO üyeliği olasılığı ise Rusya tarafından daha da güçlü bir muhalefetle karşılanmıştır. Özellikle Litvanya, Moskova için bir endişe kaynağı olmuştur. Çünkü Litvanya'nın üyeliğe kabul edilmesi halinde Kaliningrad tamamen NATO üyesi devletler tarafından kuşatılmış bir konumda olması öngörülmüştür. Ayrıca Rusya, NATO'nun Baltık ülkelerinde askeri üsler kurmasına karşı çıkararak NATO'nun bu ülkeleri savunabilmesinin tek yolunun nükleer silahlara başvurmak olduğunu savunmuştur.⁶⁸ Bu doğrultuda Rus yetkililer, NATO'nun genişlemesini engellemek amacıyla Litvanya ile yaptıkları sınır anlaşmasının onaylanmasını kasıtlı olarak erteleyip Kaliningrad'ın tekrardan askeri bir üs olarak yeniden faaliyete geçebileceği konusunda uyarılarda bulunmuşlardır.⁶⁹ Özellikle Rusya, NATO'nun Polonya'ya doğru genişlemesini engellemek amacıyla Kaliningrad'a taktik nükleer silahların konuşlandırılmasının zorunlu kılınacağını iddia etmeye başlamıştır.⁷⁰ Bunun arkasındaki gerekçe ise Polonya'nın Kaliningrad bölgesine yakınlığının, Polonya'nın ittifaka girmesinin

63 Anna-Sophie Maass, "Kaliningrad: A Dual Shift in Cooperation and Conflict," *East European Politics* 36, no. 4 (Mayıs 2020): 524

64 Collins, Kaliningrad and Baltic Security, s. 22

65 Gennady M. Fedorov, "On the Economic Security of Russia's Kaliningrad Exclave," *Baltic Region* 12, no. 3 (2020): 51

66 Vitunic, Enclave to Exclave: Kaliningrad between Russia and the European Union, 3

67 Sergey Sukhankin, "Kaliningrad and Baltic Sea Region Security" (Barcelona: Barcelona Centre for International Affairs (CIDOB), 2017), 25

68 Oldberg, Kaliningrad: Russian Exclave, European Enclave, 15

69 Diener ve Hagen, Geopolitics of the Kaliningrad Exclave and Enclave, 577

70 Christopher S. Browning, "The Internal/External Security Paradox and the Reconstruction of Boundaries in the Baltic: The Case of Kaliningrad," *Alternatives: Global, Local, Political* 28, no. 5 (Kasım 2003): 568-569

ardından Rusya ile NATO arasındaki sınırın önemli ölçüde genişlemesine yol açmış olmasıdır.⁷¹ Böylelikle, eski doğu bloku ülkeleri NATO'ya üye olmaya çalıştıkça Moskova'nın uyumluluk ve karşılıklı askeri unsur azaltma eylemleri durma noktasına gelmiştir. Rusya bu genişlemeyi sınırlarına yönelik tehditkar bir girişim olarak algılamış ve Litvanya'nın Polonya'nın izinden giderek NATO'ya katılması halinde Rusya'nın Kaliningrad'daki askeri varlığını yoğunlaştırarak potansiyel olarak taktik nükleer silahların konuşlandırılmasını da içerecek şekilde karşılık vereceğini açıkça ifade etmiştir.⁷² Bu bağlamda, Rusya'nın 1990'lar boyunca Baltık ülkelerinin NATO'ya tam üyelik başvurusu yaparak kendi ulusal güvenlik çözümlerini aramalarına karşı gösterdiği kararlı muhalefet, Rusya'nın çeşitli jeopolitik manevraları tereddütsüz bir şekilde kullanmasının etkili bir örneğini teşkil etmiştir.⁷³ Neticesinde; saldırgan ve iddialı bir diplomasi stratejisi uygulayan Kremlin, Rusya'nın muhalefetinin ciddiyetini göstermek ve Baltık devletlerini NATO'ya katılmaktan caydırmak için Kaliningrad'a nükleer silahlar konuşlandırmaya başlamıştır.⁷⁴

Diğer bir önemli nokta da Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Letonya ve Estonya'daki önemli hava savunma tesislerinin kaybedilmesi nedeniyle bölgenin hava savunması açısından öneminin Rusya için önemli ölçüde artması olmuştur.⁷⁵ Bunu takiben, Rus ordusunun dönemin envanterindeki en gelişmiş karadan havaya füze sistemi olan "S-300'ler", Federasyon'daki diğer tüm bölgelere kıyasla daha yoğun bir şekilde Kaliningrad'a konuşlandırılmıştır.⁷⁶ Ayrıca 1999 yılının yaz aylarında Rusya, Kaliningrad'da Belarus ile işbirliği içinde "Zapad-99" olarak bilinen kapsamlı bir askeri tatbikat gerçekleştirmiştir. Bu tatbikat, nükleer silahlar kullanılarak Kaliningrad'a yapılacak olası bir NATO saldırısına karşı savunmayı simüle etmeyi amaçlayan bir gerilim azaltma senaryosunu içermiştir.⁷⁷ Ayrıca, Rusya ve Belarus arasındaki askeri entegrasyon, özellikle hava savunma alanında güçlendirilmiş ve bu bağlamda Kaliningrad'ın stratejik önemi daha da vurgulanmıştır.⁷⁸ Dönemin ABD'li savunma analistleri tarafından Rusya'nın taktik nükleer silahlara bakış açısına ilişkin yapılan değerlendirme, bu silahların Zapad-99'da kullanılmasıyla oldukça pekiştirilmiştir. Buna göre, taktik nükleer silahlar Rusya tarafından temelde caydırıcı güç işlevine sahip stratejik nükleer silahların aksine savaşa katılma araçları olarak algılanmıştır.⁷⁹ Bunun yanında Rusya'nın Batı istihbaratına yönelik artan

71 Kimberly Marten, "NATO Enlargement: Evaluating Its Consequences in Russia," in *Evaluating NATO Enlargement: From Cold War Victory to the Russia-Ukraine War*, ed. James Golgeier ve Joshua R. Itzkowitz Shiffrinon (Switzerland: Palgrave Macmillan, 2023), s. 216

72 Horris, Kaliningrad and Its Effect on EU-Russian Relations, 37

73 Pami Aalto, "A European Geopolitical Subject in the Making? EU, Russia and the Kaliningrad Question," *Geopolitics* 7, no. 3 (Aralık 2002): 165

74 Collins, Kaliningrad and Baltic Security, s. 26

75 Kramer, Kaliningrad Oblast, Russia, and Baltic Security, 3

76 Collins, op. cit., s. 25

77 Raimundas Lopata, "Kaliningrad in the European Security Architecture after the Annexation of Crimea," *Lithuanian Annual Strategic Review* 16, no. 1 (Aralık 2018): 319

78 Oldberg, The Changing Military Importance of the Kaliningrad Region, 358

79 Collins, op. cit., 25

endişesi, Kaliningrad yakınlarındaki hava faaliyetlerine yönelik artan denetimlerinde açıkça görülmüştür.⁸⁰ Nihayetinde, Rusya ile NATO arasındaki ılımlı ilişkiler, eski Yugoslavya'daki çatışma ve Moskova'nın Estonya ve Letonya'nın NATO üyeliklerini engellemeyi amaçlayan sınır kararlarını imzalamama kararı nedeniyle sona ermiştir.⁸¹

Kaliningrad'daki tehdit algısı, bölge bir eksklav haline geldiğinde ortaya çıkan askeri transit geçiş sorunuyla da yakından bağlantılı olmuştur. Bu noktada komşu ülkeler, Kaliningrad'ın Rusya'ya demiryolu ve karayolu bağlantıları olan Litvanya'dan geçmek zorunda olan Rus askeri personel ve teçhizatlarının nakliyesi konusunda özellikle endişelenmişlerdir. Bu konu Moskova ve Vilnius arasında önemli bir gerilime neden olmuştur çünkü Litvanya toprakları üzerinden askeri transit geçiş son derece hassas bir konu haline gelmiştir.⁸² Meselenin özünde Rusya'nın Litvanya topraklarından askeri geçişi için belirli koşulları güvence altına alma çabası yatmıştır. Moskova'nın çabaları aynı zamanda bu geçişi meşrulaştıracak siyasi anlaşmaları güvence altına alarak Litvanya'nın kendi etki alanı içinde kalmasını sağlamayı amaçlamıştır. Buna karşılık Litvanya bu eylemleri egemenliğine yönelik bir tehdit ve NATO'ya entegrasyonunun önünde bir engel olarak algılamıştır.⁸³ Bu tepkilere karşılık Rusya, bu sorunu çözmek amacıyla Litvanya ya da Polonya üzerinden bir koridor açılmasını talep etmiştir. Ancak bu fikrin hayata geçirilmesiyle Baltık ülkelerinin NATO ile bağlantısının fiilen kopacağı öngörülmüştür. Dolayısıyla, Litvanya ve Polonya bu öneriyi kesin bir şekilde reddetmiştir. Neticesinde Rusya, 1993 yılında arzu ettiği koridor yerine Litvanya ile askeri bir transit anlaşması imzalamak zorunda kalmıştır.⁸⁴ Anlaşmanın şartları uyarınca, karadaki tüm askeri nakliyelerin yalnızca demiryolu taşımacılığı yoluyla gerçekleştirilmesi zorunlu kılınmıştır. Ayrıca anlaşma, Rusya'nın her taşıma için önceden izin almasını, sevkiyatlarını denetime tabi tutmasını ve yüksek ücretler ödemesini gerektirmiştir.⁸⁵ Buna ek olarak Rusya, Litvanya hava sahası üzerindeki askeri uçuşlar için uçuş bazında izin talep etme yükümlülüğüne tabi olmuş ve Rus bombardıman uçakları ile savaş uçaklarının geçişi tamamen yasaklanmıştır.⁸⁶ Bunun yanında, 1993 ve 1995 yılları arasında Rusya, Litvanya'nın NATO'ya entegrasyonunu engellemek için Litvanya topraklarından Rus askeri geçişi konusunu isticmar etmeye devam etmiştir. Fakat, Litvanya'nın Kuzey-Atlantik yapılarına entegrasyonu, Rus askeri transit geçiş sürecinden etkilenmemiştir.⁸⁷

80 Oldberg, Kaliningrad: Russian Exclave, European Enclave, 16

81 Horris, Kaliningrad and Its Effect on EU-Russian Relations, 37

82 Lopata, op. cit., 324

83 Jokubaitis ve Lopata, Geopolitical Transformation of the Kaliningrad Oblast of the Russian Federation, 36

84 Ingmar Oldberg, "The Kaliningrad Region: An Exclave with Internal and External Problems," in *The Kaliningrad Region a Specific Exclave in Contemporary Europe*, ed. Arkadiusz Żukowski ve Wojciech T. Modzelewski (Paderborn: Brill, 2021), s. 249-250

85 Oldberg, The Changing Military Importance of the Kaliningrad Region, 354

86 Horris, Kaliningrad and Its Effect on EU-Russian Relations, 37

87 Jokubaitis ve Lopata, op. cit., 36

4. Vladimir Putin Döneminde Kaliningrad ve Bölgenin Askeri Güvenliği

2000 yılında Vladimir Putin'in devlet başkanı seçilmesiyle birlikte Kaliningrad, merkezi hükümetin ilgisini daha da fazla çekmeye başlamıştır.⁸⁸ Bu noktada Putin, iktidara gelmesinin ardından siyasi istikrarı yeniden tesis etmeyi en önemli önceliği haline getirmiştir. Başkan Putin, bu hedefi gerçekleştirebilmek için stratejik olarak "siloviki" olarak bilinen güvenlik sektöründe etkili olan bireylerin desteğini almıştır.⁸⁹ Özellikle, bu hedef doğrultusunda Putin'e valileri görevden alma ve federal yasaların ihlali durumunda bölgesel meclisleri feshetme yetkisi verilmiştir. Bu süreçte Rusya, devlet yetkilerinin hızlı bir şekilde yeniden merkezileştirilmesi sürecine tanık olmuş ve bu da yetkilerin bölgeler pahasına Kremlin'de toplanmasıyla sonuçlanmıştır. Böylelikle Putin, bölgeler üzerindeki merkezi kontrolü arttırarak hedeflediği siyasi istikrara ulaşabilmiştir. Bu bağlamda Kaliningrad, merkezi St. Petersburg'da bulunan ve Putin'in yakın çevresinden bir bürokrat olan Viktor Cherkesov tarafından yönetilen Kuzey-Batı Federal Bölgesi'ne bağlanmıştır.⁹⁰ Bunu takiben 2000 yılının yaz aylarında Putin, Rusya Devlet Duması'nda görev yapan ve katı bir milliyetçi olan Dmitri Rogozin'i bölgeye özel elçisi olarak atamıştır. Rogozin'in birincil görevi Kaliningrad'la ilgili tüm konuları ele alarak Avrupa Birliği ile müzakerelerde bulunmak olmuştur. Böylelikle Rogozin'in yönetiminde odak noktası Kaliningrad'ın Batı Avrupa ile siyasi ve ekonomik entegrasyonundan ziyade Rusya'nın ulusal güvenliği ve toprak bütünlüğünün korunmasına kaymıştır.⁹¹ Aynı yılın Temmuz ayında ise Putin, Baltiysk'e bir ziyaret gerçekleştirmiş ve Baltık Filosu'na özel destek sözü vererek donanma gününü kutlamıştır. Yönetim, bölgede konuşlu askeri güçlere tam destek vermiş ve aynı zamanda federal fon taleplerini de onaylamıştır. Bu ziyarette, Rusya'nın tüm deniz ve okyanuslardaki stratejik çıkarları özellikle vurgulanmıştır. Buna ek olarak, Amerikan istihbarat raporlarına göre, Rusya'nın 2000 yılının Haziran ayında Kaliningrad'a taktik nükleer silahlar yerleştirdiği iddia edilmiştir. Bu iddialar karşısında Rus yetkililer, bölgede nükleer silahların varlığını reddetmiş ve komşu ülkelerin askeri tesislerin denetlenmesi taleplerini geri çevirmiştir.⁹² Kremlin, 2000 yılının Kasım ayındaki valilik seçimlerinde ise yerel siyasi elitler arasında hatırı sayılır bir desteğe sahip olan ve Putin'e sarsılmaz bir sadakat gösteren Baltık Filosu Komutanı Amiral Vladimir Yegorov'a açık bir şekilde destek vermiştir.⁹³ Kasım 2000 seçimlerinde Yegorov'un yeni vali olarak seçilmesi, Kaliningrad'daki Rus güvenlik çıkarlarının korunmasını sağlamıştır. Özellikle Kaliningrad'ın askerileştirilmesini savunan Yegorov, bu bölgenin Rusya'nın hem Baltık bölgesi hem de Avrupa'daki ulusal çıkarlarının korunmasında

88 Arkady Moshes, "Kaliningrad: Challenges between Russia and Europe," in *Prospects and Risks beyond ED Enlargement Eastern Europe: Challenges of a Pan-European Policy*, ed. Iris Kempe (Opladen: Leske + Budrich, 2003), s. 184

89 Laurinavičius, *The Euro-Atlantic Integration and the Future of Kaliningrad Oblast*, 31

90 Oldberg, *The Changing Military Importance of the Kaliningrad Region*, 361

91 Joel C. Moses, "The Politics of Kaliningrad Oblast: A Borderland of the Russian Federation," *Russian Review* 63, no. 1 (Ocak 2004): 129

92 Oldberg, *Kaliningrad: Russian Exclave, European Enclave*, 17

93 Jokubaitis ve Lopata, *Geopolitical Transformation of the Kaliningrad Oblast of the Russian Federation*, 33

stratejik öneme sahip olduğunu ileri sürmüştür.⁹⁴ Bu doğrultuda Yegorov, Baltık filosunun stratejik öneminin Avrupa Birliği'nin genişlemesiyle artacağı görüşünde olduğundan dolayı filonun Baltıysk'te kalmasını savunmuştur. Rusya'nın güvenlik meselelerinde daha sıkı bir tutum benimsediğine dair ortaya çıkan bu işaretler, Baltık ülkelerinin endişelerini tetiklemiş ve NATO'ya katılma eğilimlerini daha da güçlendirmiştir. Yine de bu dönemde karşılıklı şüpheyle beslenen güvenlik ikilemi; Rusya, NATO ve Baltık devletlerinin ilişkileri geliştirmek ve gerilimi azaltmak için gösterdikleri işbirliği çabalarıyla etkili bir şekilde bertaraf edilmiştir. Bu bağlamda Putin'in liderliğindeki Rusya, NATO ile ilişkilerini bir kez daha normalleştirme kararı almıştır. Kaliningrad özelinde ise 2001 yılının Mart ayında vali Yegorov, Baltık ülkelerinin NATO'ya olası katılımından bağımsız olarak bölgede konuşlu askeri personelin üç yıllık bir zaman dilimi içinde yaklaşık 16,500 personele indirilmesini tasdik etmiştir.⁹⁵ 2001 yılı aynı zamanda Rusya liderleri Başbakan Mihail Kasyanov ve Başkan Putin'in Almanya ve Polonya liderleriyle görüşmek üzere yaptıkları ziyaretlere tanıklık etmiştir. Bu ziyaretlerde ele alınan konular, Kaliningrad meselesinin Rusya'nın Avrupa'ya yönelik politikasının ayrılmaz bir parçası olarak önemine işaret etmiştir.⁹⁶

2000'li yıllarda NATO ve AB'nin doğruya doğru genişlemesinden önce Kaliningrad, sadece NATO'ya karşı stratejik mücadelesi ile değil, aynı zamanda AB ve Rusya arasında bölgeden transit geçiş düzenlemelerine ilişkin karşılıklı bir anlaşmanın mevcut olmamasıyla da tanımlanan tartışmalı bir bölge olmuştur. Bu sorunu çözmek için AB, Kaliningrad ile ilgili transit geçiş düzenlemelerini yönetmek üzere geçici bir işbirliği mekanizmasına başvururken, NATO ise *İskender* füzelerinin bölgeye konuşlandırılmasının ardından güvenliği sağlamaya odaklanarak önceliklerinde önemli bir değişim geçirmiştir.⁹⁷ Bu bağlamda 2001 yılının Ocak ayında Kaliningrad, *The Washington Times*'in Rusya'nın bölgeye nükleer silahlar konuşlandırıdığını gündeme getiren haberinin ardından büyük bir ilgi toplamıştır. Bu konuşlandırma, Rusya'nın NATO'nun doğruya doğru genişlemesine karşı muhalefetini güçlendirmeyi amaçlamış ve bu tür bir genişlemeye direnme konusundaki kararlılığının açık bir göstergesi olarak hizmet etmiştir.⁹⁸

2002 yılı ise Kaliningrad'ın yoğun bir tartışma konusu haline gelmesiyle Rusya'nın siyasi alanında bir dönüm noktası olmuştur. Bunun arkasındaki itici güç, Moskova'nın özellikle AB ve NATO'nun genişlemesi karşısında Kaliningrad'ın Rusya'nın ayrılmaz bir parçası olarak statüsünü güvence altına almaya yönelik kararlı çabaları olmuştur.⁹⁹ Özellikle Putin bu süreçte, NATO'nun Baltık devletlerine doğru genişlemesine karşı olduğunu bir kez daha açıkça ortaya koymuştur. Bunu takiben, Mart ayında Dışişleri Bakanı Igor Ivanov, Rusya'nın Kaliningrad'daki

94 Maass, Kaliningrad: A Dual Shift in Cooperation and Conflict, 520

95 Oldberg, op. cit., 17-19

96 Moses, op. cit., 125

97 Maass, Kaliningrad: A Dual Shift in Cooperation and Conflict, 517

98 Laurinavičius, The Euro-Atlantic Integration and the Future of Kaliningrad Oblast, 31

99 Evgeny Vinokurov, "Kaliningrad in the Framework of EU-Russian Relations: Moving toward Common Spaces" (Leuven: Interbrew Baillet-Latour Fund, 2004), 12

askeri varlığını azaltmak gibi bir niyeti olmadığını açıklamıştır.¹⁰⁰ Aynı yıl içinde; Baltık Filosu Komutanlığını üstlenen Vladimir Valuyev, Polonya'nın ittifaka üye olmasının ardından Kaliningrad yakınlarında artan NATO operasyonlarından duyduğu memnuniyetsizliği dile getirmiştir. Valuyev ayrıca Baltık ülkelerinin NATO üslerine evsahipliği yapmaya ve ek askeri destek almaya hazır olduklarını da vurgulamıştır.¹⁰¹ Böylelikle, Kaliningrad konusu hızla geleneksel bir güvenlik ikilemi olarak sunulan bir meseleye dönüşmüştür. Rusya'nın Kaliningrad üzerinden etki yaratma çabaları Polonya ve Litvanya'nın NATO üyeliği konusundaki kararlılığını pekiştirmiş ve buna karşılık olarak Rusya da bölgede önemli bir askeri varlık bulundurma konusundaki kararlılığını güçlendirmiştir. Rusya'nın tezine göre NATO'nun genişlemesi ve Amerikan füze savunma sistemlerinin Orta ve Doğu Avrupa'da konuşlandırılması Kaliningrad'ı kuşatma ve izole etme amacına hizmet etmiştir.¹⁰² Dolayısıyla bu dönemde Kaliningrad'daki askeri unsurları güçlendirme faaliyetleri, Rusya'nın savunma harcamalarındaki yıllık yaklaşık %15'lik bir artışın açık bir göstergesi olmuştur.¹⁰³

2004 yılı ise, Polonya'nın AB'ye katılımı ile birlikte üç Baltık devletinin de NATO ve AB'ye katılımına sahne olmuştur. Bu çifte genişleme, Kaliningrad'ın hem AB hem de NATO toprakları tarafından tam anlamıyla kuşatılmasına yol açmıştır.¹⁰⁴ Bunun ardından 2007 yılının Şubat ayında Putin, Münih Güvenlik Konferansı'nda yaptığı konuşmada ABD'ye, Batılı devletlere ve NATO'nun genişlemesine karşı duyduğu hoşnutsuzluğu açıkça dile getirmiştir. Ayrıca Putin, Moskova'nın Kaliningrad'ı araçsallaştırarak NATO'ya karşı bir önlem olarak kullanmaya hazır olduğunu vurgulamıştır.¹⁰⁵ Kaliningrad, özellikle 2007'de Estonya'ya yapılan siber saldırılar ve Rusya-Gürcistan çatışması sonrasında Rusya ile NATO arasındaki gerilimi daha da tırmandıran bir faktör olmuştur.¹⁰⁶ Bu çerçevede 2008 yılının sonlarına doğru Kaliningrad'ın stratejik değeri Rusya açısından bir kez daha ortaya çıkmıştır. Bu yılın Ağustos ayında Rusya'nın Gürcistan'ı işgali üzerine, ABD ile Polonya arasında bir askeri üs anlaşması imzalanmış ve söz konusu üsün korunması için Patriot füzelerinin konuşlandırılması gündeme gelmiştir. Bu gelişmeye karşılık Rusya, misilleme olarak nükleer silah taşıma kapasitesine sahip gelişmiş İskender füzelerinin bölgeye konuşlandırıldığını ve Kaliningrad'da elektronik saldırılara karşı bir önlem istasyonu kurduğunu ilan etmiştir.¹⁰⁷ Barack Obama'nın Kasım 2008'de ABD Başkanı seçilmesinin ardından Moskova, Varşova'nın ABD füze savunma programına katılmayı tercih etmesi halinde caydırıcı bir önlem olarak Kaliningrad'a füze yerleştirme faaliyetine devam edeceğini teyit etmiştir.¹⁰⁸ Söz konusu tehdit, Başkan Obama'nın

100 Vitunic, Enclave to Exclave: Kaliningrad between Russia and the European Union, 5

101 Oldberg, The Changing Military Importance of the Kaliningrad Region, 359

102 Diener ve Hagen, Geopolitics of the Kaliningrad Exclave and Enclave, 577

103 Horris, Kaliningrad and Its Effect on EU-Russian Relations, 37

104 Maass, op. cit., 515

105 Lopata, Kaliningrad in the European Security Architecture after the Annexation of Crimea, 319

106 Diener ve Hagen, op. cit., 578

107 Horris, Kaliningrad and Its Effect on EU-Russian Relations, 37

108 Luca Ratti, "Back to the Future? International Relations Theory and NATO-Russia Relations since the End of the Cold War," *International Journal* 64, no. 2 (2009): 416

füze kalkanı uygulamasını durdurma kararı almasının ardından geri çekilmiş ve bu eylem de Moskova'nın İskender füzelerinin konuşlandırılmasını geri çekerek karşılık vermesine yol açmıştır.¹⁰⁹ İktidara geldikten sonra Obama yönetimi, ilişkileri yeniden başlatmak ve Moskova ile daha sağlam bir bağ kurmak için yoğun çaba sarf etmiştir. Bu çabalar, Kremlin ile belirli koşullar altında temas kurmayı ve NATO-Rusya Konseyi'nin gayriresmi toplantılarını yeniden faaliyete geçirmeyi içermiştir. Buna karşılık Moskova, Kaliningrad'a füze yerleştirme konusundaki sert tutumunu yumuşatmış, fakat 1991 tarihli stratejik silahların azaltılmasına ilişkin anlaşmanın hızla yeniden müzakere edilmesinde ısrarcı olmuştur.¹¹⁰

Her ne kadar yapıcı diplomatik temaslar gerçekleşse de, 2008-2013 yılları arasındaki dönem Kaliningrad'ın askeri kapasitesindeki niteliksel bir dönüşümün başlangıcına işaret etmiştir. Bu dönemde, üst düzey siyasi çevrelerden gelen Batı karşıtı söylem gerilimin turmanışına eşlik etmiştir. Bu söylem Rus topraklarına yakın yabancı askeri altyapının varlığı göz önüne alındığında, bölgeyi Batı ile çatışmayı tırmandırmak için bir araç olarak kullanma tehdidine dönüştürmüştür.¹¹¹ Bu bağlamda 2009 yılı, Rusya'nın Kaliningrad'ı yeniden askerileştirmesine işaret eden açık sinyallerin ortaya çıkması bakımından önemli bir dönüm noktası olmuştur.¹¹² Özellikle Gürcistan ile yaşanan çatışmanın ardından Rusya, ordusunu modernize etmek ve yeniden yapılandırmak için bu dönemde yoğun bir çaba içine girmiştir. Bu durum, silahlı kuvvetlerin reformuna yönelik yoğun bir çabayı gerektirmiş ve neticesinde askeri envanterin kademeli ancak tutarlı bir şekilde modernize edilmesi ile birlikte Kaliningrad'da konuşlu olanlar da dahil olmak üzere askeri birliklerin yeniden düzenlenmesi gerçekleştirilmiştir. Reform planı kapsamında Baltık Filosu'nun yeni gemilerle donatılması ve mevcut filonun modernize edilmesi planlanırken; Kaliningrad'ın kara ve hava kuvvetlerinin yanı sıra hava savunmasının da yeniden teçhizatlandırılması kararlaştırılmıştır. Bu karar doğrultusunda, Kaliningrad'daki birliklerin personel seviyeleri artırılmış ve neticede birliklerin ortak muharebe operasyonlarını yürütme kapasitelerini güçlendirmiştir.¹¹³ Keza bu dönemde Kaliningrad'ın askeri tersanesi Yantar'a, Rus donanması tarafından kullanılacak savaş gemilerinin üretimi için yeni siparişler verilmiştir.¹¹⁴ Böylelikle bu dönem, Kaliningrad'daki yoğun askeri varlığın yeniden canlanmasına işaret etmiş ve bölgeye erişim açısından artan zorluklara yol açmıştır. Diğer bir deyişle, bölge fiilen kısıtlı bir askeri üs statüsüne geri dönüşmüştür.¹¹⁵ Bu dönemdeki askeri tatbikatlarla ilgili olarak; Kaliningrad'da konuşlu birlikler, bölgenin izolasyonu nedeniyle bağımsız operasyonel faaliyetler yürütme ve askeri eğitimler sırasında muharebe ve lojistik güvenliğinde kendi

109 W. Alejandro Sanchez Nieto, "Assessing Kaliningrad's Geostrategic Role: The Russian Periphery and a Baltic Concern," *Journal of Baltic Studies* 42, no. 4 (Kasım 2011): 469

110 Ratti, op. cit., 417

111 Sukhankin, Kaliningrad in the Post-Crimea Russia. A Bastion or a Weak Link?, 10

112 Marten, NATO Enlargement: Evaluating Its Consequences in Russia, s. 218

113 Fredrik Westerlund, "Russia's Military Strategy and Force Structure in Kaliningrad" (Stockholm: Swedish Defence Research Agency, Mayıs 2017), 1

114 Oldberg, The Changing Military Importance of the Kaliningrad Region, 352

115 Horris, Kaliningrad and Its Effect on EU-Russian Relations, 39

kendine yeterliliği sağlamak durumunda kalmışlardır.¹¹⁶ Bu doğrultuda Zapad-2009 askeri tatbikatı, Eylül ayının büyük bir bölümünde Rus ve Belarus birlikleri tarafından Kaliningrad'da gerçekleştirilmiştir.¹¹⁷ Bunu takiben Rus ordusu tarafından yürütülen askeri tatbikatlar, 2013 yılından itibaren kayda değer bir artış göstermiştir. Bu artış, genellikle duyurulmadan önce gerçekleştirilen bir dizi askeri eğitim ve savaşa hazırlık operasyonları ile kendini göstermiştir. Örneğin, Zapad-2013 tatbikatının ana odak noktası Kaliningrad bölgesine nakledilen İskender füze sisteminin operasyonel prosedürlerini test etmek ve değerlendirmek olmuştur. Bu geniş çaplı tatbikat yaklaşık 70,000 personelden oluşan önemli bir gücü kapsamış ve çıkarma operasyonu ve simüle edilmiş nükleer savaş senaryoları da dahil olmak üzere çeşitli askeri tatbikatları içermiştir.¹¹⁸ Askeri tatbikatların büyüklüğü hem AB hem de NATO için güvenlikle ilgili derin endişelere yol açmıştır.¹¹⁹ 2014'e gelindiğinde ise Kırım'ın Rusya tarafından ilhakını çevreleyen olayların geniş kapsamlı sonuçları olmuştur. Özellikle Kaliningrad'ın yeniden askerleştirilmesi, büyük ölçüde Rusya'nın Ukrayna'ya müdahalesinin bir sonucu olarak 2014 yılında keskin bir yükseliş yaşamıştır. Bu yükseliş NATO'nun Rusya'nın Ukrayna'daki saldırgan eylemlerine doğrudan bir yanıt olarak Polonya ve Baltıklar'daki askeri varlığını artırma kararının ardından daha da belirginleşmiştir. Ayrıca Kaliningrad'da konuşlandırılan askeri unsurlar, Rusya'nın Batılı güçlerle diplomatik müzakerelere girmesi ve güç dengesini sağlaması için bir araç olarak da algılanmıştır.¹²⁰ Bu dönemdeki kayda değer değişikliklerden birisi de Batılı devletler tarafından Rusya'ya karşı daha sıkı yaptırımların uygulanması olmuştur. Sonuç olarak, Rusya bu bölgedeki kapsamlı askeri tatbikatlarının sıklığını önemli ölçüde artırmıştır. Bu bağlamda, 2015 yılında gerçekleştirilen askeri tatbikata yaklaşık 9000 askeri personel, 55 donanma gemisi ve bölgedeki tüm askeri uçak katılmıştır.¹²¹

Bu dönemde diğer bir önemli gelişme Kaliningrad'daki askeri altyapının elektronik ve uzay sistemleriyle desteklenen modern uzun menzilli ve yüksek hassasiyetli füze sistemleriyle yoğun bir şekilde donatılması olmuştur. Kaliningrad'da yürütülen bu faaliyetler, bölgede bir "*Erişim Engelleme / Alan Engelleme (A2/AD)*" merkezinin kurulmasına yol açmıştır.¹²² Rusya'nın Kaliningrad'a füze sistemlerini konuşlandırma çabaları özellikle NATO'nun Rusya'nın Ukrayna'daki saldırganlığının ardından yeni kolektif güçler oluşturması, Polonya ve Baltık ülkelerinde caydırıcı bir unsur olarak küçük birlikleri rotasyonel olarak konuşlandırması ve bu bölgelerde yapılan askeri tatbikatları artırmasından kaynaklanmıştır.¹²³ Buna karşılık Rusya, A2/AD füze savunma stratejisini uygulayarak Baltık ülkelerinin hem hava hem de deniz yoluyla NATO'nun geri kalanından coğrafi olarak ayrıldığı bir durum yaratmıştır. Bu durumda, NATO'nun

116 Żyła, Kaliningrad Oblast in the Military System of the Russian Federation, 111

117 Sanchez Nieto, Assessing Kaliningrad's Geostrategic Role: The Russian Periphery and a Baltic Concern, 470

118 Oldberg, The Kaliningrad Region: An Exclave with Internal and External Problems, s. 254

119 Maass, Kaliningrad: A Dual Shift in Cooperation and Conflict, 520

120 Lopata, Kaliningrad in the European Security Architecture after the Annexation of Crimea, 323

121 Maass, op. cit., 520

122 Sukhankin, Kaliningrad and Baltic Sea Region Security, 27

123 Oldberg, The Kaliningrad Region: An Exclave with Internal and External Problems, s. 252

önemli kayıplar verme olasılığıyla yüzleşmeye hazır olmadığı sürece Baltık ülkelerinin ittifaktan izole edilmeye devam edeceği öngörülmüştür.¹²⁴ Böylelikle, NATO'nun Soğuk Savaş sonrası savunma stratejisine yönelik temel zorluk Rusya'nın Kaliningrad'daki A2/AD güçlerinin Kuzey Baltık Denizi bölgesine erişimini engelleme potansiyelinden kaynaklanmıştır.¹²⁵ Bu bağlamda, 2016 yılının Ağustos ayı itibariyle *Oniks* gemisavar seyir füzelerinin konuşlandırılması başarıyla gerçekleştirilmiş ve aynı yılın Ekim ayında *İskender* füzeleri ve *Kalibr* kara taarruz seyir füzesi ile donatılmış Buyan-M sınıfı korvetler sahada kullanılmaya başlanmıştır. Bu gelişmeler, stratejik caydırıcılığın askeri yöntemlerle güçlendirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca Rus haber kaynakları bu füzelerin nükleer silahlarla donatılma kapasitesine sahip olduğunu doğrulamıştır. Bu da Rusya'nın batı bölgelerinde taktik nükleer silahların giderek arttığına dair yaygın kaniya katkıda bulunmuştur.¹²⁶ Özellikle, hem balistik hem de seyir versiyonlarında nükleer ve konvansiyonel silah olarak kullanılma kapasitesine sahip mobil kara taarruz İskender füze sisteminin konuşlandırılması Baltık devletleri arasında ciddi bir endişe yaratmıştır. Bu özel füze sistemi, 500 kilometreye kadar olan bir menzil içindeki hedefleri etkili bir şekilde hedefleme kabiliyetine sahip olup etki alanı Baltık bölgesindeki tüm devletleri kapsamaktadır.¹²⁷ Böylelikle, Rusya'nın bölgeye nükleer füzeler yerleştirmesi NATO için mevcut güvenlik endişelerini daha da artırmıştır. Bunun yanında, Rusya'nın Kaliningrad bölgesinde nükleer silah konuşlandırmasını kısıtlayan resmi bir anlaşma bulunmadığını belirtmek gerekmektedir.¹²⁸ Füze sistemlerinin yanı sıra, Rus savaş uçaklarının Kaliningrad'da konuşlandırılması hızlı bir kalkış avantajı sağlayarak Baltık devletlerine olası bir misilleme tepkisine karşı kendilerini yeterince hazırlamaları için yeterli zaman bırakmaktadır.¹²⁹ Bu noktada Rusya, saldırı operasyonlarını yürütmek için bölgede bulunan Chkalovsk ve Donskoye hava üslerini kullanmaktadır. Söz konusu dönemde, iki hava üssü modernizasyondan geçirilirken deniz uçakları için bir hava üssü de restore edilmiştir.¹³⁰ Özellikle modernize edilen hava üsleri Su-27 Flanker ve MiG-31 Foxbat uçaklarını barındıran ana operasyon merkezleri olarak hizmet vermektedir. Bahsi geçen yüksek hızlı savaş uçakları havadan fırlatılan balistik füzeleri taşıma kabiliyetine sahip olup Kaliningrad'ın saldırı potansiyelini güçlendirmiştir.¹³¹ Özellikle, Rusya'nın bölgede bulunan stratejik havacılık ve uzay operasyonları altyapısı iki önemli nedenden ötürü büyük önem taşımaktadır. Bunlardan birincisi, Rusya NATO'nun kritik askeri, ekonomik ve siyasi noktaları hedef alabilecek büyük bir hava saldırısından endişe duymasıdır. İkincisi ise NATO'nun Polonya, Estonya, Letonya ve Litvanya hava sahalarına erişim özgürlüğünün kısıtlanarak

124 Marten, NATO Enlargement: Evaluating Its Consequences in Russia, s. 218

125 Stephan Frühling and Guillaume Lasconjarias, "NATO, A2/AD and the Kaliningrad Challenge," *Survival* 58, no. 2 (Mart 2016): 106

126 Westerlund, Russia's Military Strategy and Force Structure in Kaliningrad, 1

127 Sukhankin, Kaliningrad and Baltic Sea Region Security, 26

128 Cichocki et al., The Kaliningrad Oblast in the Context of EU Enlargement, 58

129 Maass, Kaliningrad: A Dual Shift in Cooperation and Conflict, 552

130 Oldberg, The Kaliningrad Region: An Exclave with Internal and External Problems, s. 251

131 DiRubbio, Countering Kaliningrad's Threat to NATO, 85

Rusya'nın kendi çıkarlarını koruma amacıdır.¹³² Bunun yanında, hem uçaklara hem de füzelere karşı koymak üzere tasarlanmış bir hava savunma sistemi olan *S-400*, 2012'den beri bölgede faaliyettedir.¹³³ Dolayısıyla, Rusya'nın Kaliningrad'daki entegre hava savunma sistemlerinden oluşan karmaşık ağı nedeniyle Baltık ülkelerindeki hava sahasının kontrolünü sürdürmek NATO için önemli bir zorluk teşkil etmektedir. Özellikle, bu ağın örtüşen kapsama alanı NATO'nun hava kontrol mekanizması için önemli bir tehdit oluşturmaktadır.¹³⁴ Diğer taraftan, Rusya'nın Kaliningrad'daki askeri faaliyetlerinin yasal sonuçları da olmuştur. Özellikle ABD'ye göre Avrupa'da orta menzilli füzelerin konuşlandırılmasını yasaklayan 1987 tarihli antlaşma, Rusya tarafından uzun süre ihlal edilmiştir. Neticesinde, Rusya 2019 yılında suçlamaları reddederek antlaşmaya tabi olmaktan çekilmiştir.¹³⁵ Böylelikle Rusya, uzlaşım temelli bir diyalogu terk ederek bölgeye konuşlandığı füze sistemlerinin caydırıcılığı üzerinden bir politika oluşturma sürecine girmiştir.

2017 yılında Kaliningrad, özel bölgesel savunma birimlerinin kurulmasına tanıklık ederek bölgede daha fazla askerileşme yönünde önemli bir adım atmıştır. Ayrıca bölge, genç ordu anlamına gelen "*Yunarmiya*" olarak bilinen askeri gençlik örgütünü bünyesinde barındıran öncü Rus bölgelerinden biri olmuştur. Bu gelişme, Kaliningrad'daki genç nesil arasında askeri hazırlığa ve vatanseverlik duygusunun geliştirilmesine verilen önemin arttığını göstermiştir. Aynı yıl içinde bir kısmı Kaliningrad'da gerçekleştirilen *Zapad-2017* tatbikatında ise öncelikli hedef, deniz ablukası simülasyonunun yanı sıra A2/AD kapasitelerinin geliştirilmesi olmuştur.¹³⁶ Bu dönemde Rusya Federasyonu Savunma Bakanı Sergey Şoygu, Kaliningrad'a yaptığı ziyaret sırasında batıya yönelik operasyonlara hızlı bir şekilde katılmaya tamamen hazır olan ve sayıları toplamda 30'u aşan taktik tugay ve tabur gruplarının bölgede konuşlandığını vurgulamıştır.¹³⁷ Kara ve hava kuvvetlerinin yanı sıra, Baltık Filosu da bir modernizasyon sürecinden geçmiştir. 2019 yılının Ocak ayında gizlilik kapasitesine sahip bir korvet, *Uran* seyir füzelerini kullanarak tatbikatlar gerçekleştirmiş ve iddiaya göre 260 km menzildeki deniz hedeflerini vurmuştur. Ayrıca, Kaliningrad'da konuşlu deniz hava kuvvetleri Su-27 uçaklarından oluşan bir filo ile de güçlendirilmiştir.¹³⁸ Filo, 2020 yılı itibariyle 52 su üstü ve bir denizaltı gemisinden oluşmuştur.¹³⁹ Önemli bir istihbarat toplama noktası olarak konumlandırılan Kaliningrad, Baltık Denizi bölgesindeki NATO faaliyetleri üzerinde kapsama alanı da sağlamıştır. Rus haber kaynaklarına göre, bölgedeki gemilere kurulan radyo elektronik sistemleri NATO'nun güdüm sistemlerini tamamen devre dışı bırakma potansiyeline sahiptir.¹⁴⁰ 2021 yılına gelindiğinde ise, bir hafta

132 DiRubbio, *Countering Kaliningrad's Threat to NATO*, 86

133 Oldberg, *The Kaliningrad Region: An Exclave with Internal and External Problems*, s. 252

134 Duncan McCrory, "Russian Electronic Warfare, Cyber and Information Operations in Ukraine," *The RUSI Journal* 165, no. 7 (Şubat 2021): 43

135 Oldberg, *op. cit.*, s. 253

136 *Ibid.* s. 251

137 Żyła, *Kaliningrad Oblast in the Military System of the Russian Federation*, 113

138 Oldberg, *op. cit.*, s. 251

139 DiRubbio, *op. cit.*, 84

140 Oldberg, *op. cit.*, s. 252

süren ve Rusya'nın Batı Askeri Bölgesi'ni kapsayan önemli bir askeri tatbikat olan Zapad-2021 süresince Kaliningrad'da konuşlu askeri güçler sıkı tatbikatlar yapmıştır. Bu stratejik tatbikat, Rusya'nın Batılı güçlerle olası çatışmalara katılmaya hazır olduğunu yinelemiş ve Kaliningrad'a bir Rusya-NATO çatışması durumunda aktif bir operasyon sahası olarak rol atfetmiştir.¹⁴¹ 2022 yılında ise, Rusya'nın Ukrayna'ya işgal etmesinin ardından Kaliningrad'ın Rusya'nın Batı'daki askeri kalesi olma statüsü yeniden canlandırılmıştır. Sonuç olarak, Rusya'nın komşu NATO ülkelerine karşı tehditkâr bir duruş sergilemek için başta İskender füze sistemi ve potansiyel nükleer savaş başlıkları olmak üzere bölgede bulunan askeri unsurlarını kullanmaya devam edeceği öngörülmüştür.¹⁴²

Son olarak bölgedeki askeri üstünlük iddialarına rağmen Kremlin, Kaliningrad'ı savunma zorluğunun farkındadır. Bölge, Batı'dan gelebilecek potansiyel saldırılara açıktır ve kriz zamanlarında bölgeye tedarik sağlamak ciddi bir problem oluşturmaktadır.¹⁴³ Öte yandan, "Suwalki Koridoru" olarak bilinen stratejik bölge sadece NATO için değil Rusya için de önemli bir sorun teşkil etmektedir. Söz konusu koridor, Litvanya ve Polonya arasında yaklaşık 110 kilometre boyunca uzanan bir kara sınırır. Bu stratejik konum, Rusya ile Kaliningrad arasındaki tek kara erişim noktası olarak hizmet vermektedir.¹⁴⁴ Bölge, Belarus ve Kaliningrad arasında çok önemli bir bağlantı işlevi gördüğünden, Rusya koridora büyük ölçüde ihtiyaç duymaktadır.¹⁴⁵ Dolayısıyla Rusya, NATO'nun bölgedeki askeri faaliyetlerini yakından takip etmekte ve özellikle güvenliği tesis etmek için askeri unsurların konuşlandırılması, hava devriyesi ve deniz tatbikatlarına odaklanmaktadır.

5. Sonuç

Sonuç olarak, Kaliningrad'ın önemi Rusya'nın Batı ile mücadelesindeki stratejik rolünde yatmaktadır. Batının Moskova'ya karşı tehdit algısının artması, bölgenin askeri açıdan önemini daha da artırmıştır. Bu doğrultuda bölge, Rusya'nın dış politikasında siyasi bir araç haline gelmiş ve Kremlin NATO'nun genişlemesini bölgedeki askeri varlığını meşrulaştırmak için bir araç olarak kullanmıştır. Buna paralel olarak NATO ile olası bir çatışma durumunda Kaliningrad, Rusya'nın kuzey kanadının güvenliğinin sağlanmasında önemli bir role sahiptir. Özellikle bölge, istihbarat toplama ve gözetleme için kritik bir merkez olarak hizmet vermekte ve hem barış hem de kriz durumlarında bu tür operasyonlar için ileri bir konum sunmaktadır. Ayrıca potansiyel tehditleri caydırmaya yönelik askeri tedbirlerin uygulanması için stratejik bir üs görevi üstlenmektedir. Diğer taraftan Kaliningrad, Rusya için zorlu bir yük olarak

141 DiRubbio, op. cit., 88

142 DiRubbio, Countering Kaliningrad's Threat to NATO, 93

143 Oldberg, The Kaliningrad Region: An Exclave with Internal and External Problems, s. 253

144 Viljar Veebel and Zdzislaw Sliwa, "The Suwalki Gap, Kaliningrad and Russia's Baltic Ambitions," *Scandinavian Journal of Military Studies* 2, no. 1 (2019): 111

145 Alexander Lanoszka, "Thank Goodness for NATO Enlargement," in *Evaluating NATO Enlargement: From Cold War Victory to the Russia-Ukraine War*, ed. James Golgeier and Joshua R. Itzkowitz Shiffrin (Switzerland: Palgrave Macmillan, 2023), s. 329

ortaya çıkmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bir eksklav haline gelerek bölgenin savunulması ciddi bir probleme dönüşmüştür. Bilhassa bölgenin coğrafi koşulları, konuşlandırılmış birlikler için yeterli operasyonel derinlik sağlamasını engellemiş ve takviye kuvvetlerin bölgeye ulaşması için iki yabancı ülkenin sınırını geçmesi gerektirmiştir. Bunlara ek olarak bölge, NATO ülkeleri tarafından çevrelenmiş olup Baltık ülkeleri ile Polonya'daki NATO kuvvetlerinin varlığının artmasıyla bölgenin maruz kaldığı risk giderek artmıştır.

Diğer taraftan Kaliningrad en nihayetinde kapsamlı bir özerklik kazansa dahi, bölgedeki Rus askeri varlığının sona ermesinin mümkün olmayacağı öngörülmektedir. Dahası, Rusya'nın bölgedeki askeri unsurları ortadan kaldırmaya istekli olmasına dair uygun bir uluslararası konjonktür bulunmamaktadır. Böylelikle Moskova, bölgeyi Sovyet dönemini anımsatan, ağır bir şekilde askerleştirilmiş bir üs statüsüne geri döndürmektedir. Bölgede süregelen yeniden askerleştirme süreci sadece bölgeye komşu ülkelerin güvenliğini tehdit etmekle kalmamakta, aynı zamanda başta transatlantik ilişkiler olmak üzere uluslararası konjonktürü de etkilemektedir. Diğer bir deyişle, bu gelişme komşu ülkeler için önemli bir tehdit oluştururken NATO'yu da karşı önlemler almaya sevk etmektedir. Neticesinde Kaliningrad bölgesi, Baltıklar'daki en acil güvenlik sorunlarından biri olarak gündemdeki yerini korumaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça / References

- Aalto, Pami. "A European Geopolitical Subject in the Making? EU, Russia and the Kaliningrad Question." *Geopolitics* 7, no. 3 (Aralık 2002): 142–74.
- Archer, Clive ve Tobias Etzold. "The European Union and Kaliningrad: Taking the Low Road." *Geopolitics* 15, no. 2 (Mayıs 2010): 329–44.
- Black, J. L. "Russia and NATO Expansion Eastward: Red-Lining the Baltic States." *International Journal* 54, no. 2 (1999): 249.
- Browning, Christopher S. "The Internal/External Security Paradox and the Reconstruction of Boundaries in the Baltic: The Case of Kaliningrad." *Alternatives: Global, Local, Political* 28, no. 5 (Kasım 2003): 545–81.
- Browning, Christopher S., and Pertti Joenniemi. "The Identity of Kaliningrad: Russian, European or a Third Space?" In *The Baltic Sea Region in the European Union: Reflections on Identity, Soft-Security and Marginality*, edited by Fabrizio Tassinari, 1–58. BaltSeaNet, 2003.
- Cichocki, Bartosz, Katarzyna Pelczynska-Nalecz, and Andrzej Wilk. "The Kaliningrad Oblast in the Context of EU Enlargement." Warsaw: Center for Eastern Studies, Temmuz 2001.
- Collins, Arthur. "Kaliningrad and Baltic Security." MSc Thesis, 2001.

- Cybrivsky, Roman. "Königsberg and Kaliningrad: An Historic European City and a Strategic Exclave of Russia." *Focus on Geography* 56, no. 4 (Aralık 2013): 117–23.
- Das Kundu, Nivedita. "Kaliningrad: Russian Enclave in the European Union." *Strategic Analysis* 27, no. 4 (Ekim 2003): 626–42.
- Dembińska, Magdalena, Frédéric Mérand ve Anastasiya Shtaltovna. "Conflict and Cooperation between Europe and Russia: The Autonomy of the Local." *East European Politics* 36, no. 4 (Haziran 2020): 477–98.
- Demir, Tark. "Anklav, Eksklav ve Uç Topraklar-Güvenlik İlişkisi." *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, no. Uluslararası Güvenlik Kongresi Özel Sayısı (Şubat 2020): 51–77.
- Diener, Alexander ve Joshua Hagen. "Geopolitics of the Kaliningrad Exclave and Enclave: Russian and EU Perspectives." *Eurasian Geography and Economics* 52, no. 4 (Temmuz 2011): 567–92.
- DiRubio, William. "Countering Kaliningrad's Threat to NATO." *The RUSI Journal* 167, no. 6/7 (Şubat 2023): 1–14.
- Fedorov, Gennady M. "On the Economic Security of Russia's Kaliningrad Exclave." *Baltic Region* 12, no. 3 (2020): 40–54.
- Frühling, Stephan ve Guillaume Lasconjarias. "NATO, A2/AD and the Kaliningrad Challenge." *Survival* 58, no. 2 (Mart 2016): 95–116.
- Horris, James. "Kaliningrad and Its Effect on EU-Russian Relations." *Towson University Journal of International Affairs* 47, no. 1 (2014): 25–44.
- Jokubaitis, Alvydas ve Raimundas Lopata. "Geopolitical Transformation of the Kaliningrad Oblast of the Russian Federation." *Baltic Region* 4, no. 2 (2010): 24–38.
- Kiseleva, Ekaterina. "Kaliningrad Transit: Why to Facilitate?" MSc Thesis, 2005.
- Kramer, Mark. "Kaliningrad Oblast, Russia, and Baltic Security." Washington D.C.: PONARS Eurasia, Ekim 1997.
- LANOSZKA, Alexander. "Thank Goodness for NATO Enlargement" In *Evaluating NATO Enlargement: From Cold War Victory to the Russia-Ukraine War*, edited by James Golgeier and Joshua R. Itzkowitz Shiffrin, 1–639. Switzerland: Palgrave Macmillan, 2023.
- Laurinavičius, Česlovas. "The Euro-Atlantic Integration and the Future of Kaliningrad Oblast." Vilnius: NATO Euro-Atlantic Partnership Council, 2002.
- Lopata, Raimundas. "Kaliningrad in the European Security Architecture after the Annexation of Crimea." *Lithuanian Annual Strategic Review* 16, no. 1 (Aralık 2018): 303–28.
- Maass, Anna-Sophie. "Kaliningrad: A Dual Shift in Cooperation and Conflict." *East European Politics* 36, no. 4 (Mayıs 2020): 515–28.
- Marten, Kimberly. "NATO Enlargement: Evaluating Its Consequences in Russia." In *Evaluating NATO Enlargement: From Cold War Victory to the Russia-Ukraine War*, edited by James Golgeier ve Joshua R. Itzkowitz Shiffrin, 1–639. Switzerland: Palgrave Macmillan, 2023.
- McCorry, Duncan. "Russian Electronic Warfare, Cyber and Information Operations in Ukraine." *The RUSI Journal* 165, no. 7 (Şubat 2021): 34–44.
- Moses, Joel C. "The Politics of Kaliningrad Oblast: A Borderland of the Russian Federation." *Russian Review* 63, no. 1 (Ocak 2004): 107–29.
- Moshes, Arkady. "Kaliningrad: Challenges between Russia and Europe." In *Prospects and Risks beyond*

- ED Enlargement Eastern Europe: Challenges of a Pan-European Policy*, edited by Iris Kempe, 1–275. Opladen: Leske + Budrich, 2003.
- Nies, Susanne. “Governance and Diplomacy as Attributes of a Great Power: Russia and the Three Enclaves – Kaliningrad, Nagorno-Karabakh and Nakhchivan .” In *Russia: Re-Emerging Great Power*, edited by Roger E. Kanet, 1–225. U.S.: Palgrave Macmillan, 2007.
- Nieto, W. Alejandro Sanchez. “Assessing Kaliningrad’s Geostrategic Role: The Russian Periphery and a Baltic Concern.” *Journal of Baltic Studies* 42, no. 4 (Kasım 2011): 465–89.
- Oldberg, Ingmar. “Kaliningrad: Russian Exclave, European Enclave.” Stockholm: Swedish Defence Research Agency, Haziran 2001.
- . “The Changing Military Importance of the Kaliningrad Region.” *The Journal of Slavic Military Studies* 22, no. 3 (Ağustos 2009): 352–66.
- . “The Kaliningrad Region: An Exclave with Internal and External Problems.” In *The Kaliningrad Region a Specific Enclave in Contemporary Europe*, edited by Arkadiusz Żukowski ve Wojciech T. Modzelewski, 1–325. Paderborn: Brill, 2021.
- Preston, Christopher. “Russia in the EU or the EU in Russia? Approaches to Kaliningrad.” In *Through the Paper Curtain: Insiders and Outsiders in the New Europe*, edited by Julie Smith ve Charles Jenkins, 1–202. United Kingdom: Blackwell Publishing Ltd, 2003.
- Ratti, Luca. “Back to the Future? International Relations Theory and NATO-Russia Relations since the End of the Cold War.” *International Journal* 64, no. 2 (2009): 399–422.
- Rywkin, Michael. “An Odd Entity: The Case of the Kaliningrad Enclave.” *American Foreign Policy Interests* 25, no. 3 (Haziran 2003): 209–16.
- . “The Western Borderlands of the Former Soviet Union.” *American Foreign Policy Interests* 17, no. 1 (Şubat 1995): 5–12.
- Sergounin, Alexander. “Kaliningrad: Russian Outpost or Window on Europe?” Budapest: Central European University Center for Policy Studies, 2004.
- Sukhankin, Sergey. “Kaliningrad and Baltic Sea Region Security.” Barcelona: Barcelona Centre for International Affairs (CIDOB), 2017.
- . “Kaliningrad in the Post-Crimea Russia. A Bastion or a Weak Link?” Paris: French Institute of International Relations (Ifri), 2021.
- Veebel, Viljar ve Zdzislaw Sliwa. “The Suwalki Gap, Kaliningrad and Russia’s Baltic Ambitions.” *Scandinavian Journal of Military Studies* 2, no. 1 (2019): 111–21.
- Vinokurov, Evgeny. “Kaliningrad in the Framework of EU-Russian Relations: Moving toward Common Spaces.” Leuven: Interbrew Baillet-Latour Fund, 2004.
- Vitunic, Brian. “Enclave to Exclave: Kaliningrad between Russia and the European Union .” *Intermarium* 6, no. 1 (2003): 1–28.
- Westerlund, Fredrik. “Russia’s Military Strategy and Force Structure in Kaliningrad.” Stockholm: Swedish Defence Research Agency , Mayıs 2017.
- Zverev, Yuri. “The Kaliningrad Defence Industry: Problems of Conversion.” *Defence and Peace Economics* 9, no. 4 (Ağustos 1998): 395–406.
- Żyła, Marek. “Kaliningrad Oblast in the Military System of the Russian Federation.” *Security and Defence Quarterly* 25, no. 3 (Mart 2019): 99–117.